

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ'NİN
KÜRT SORUNUNA İLİŞKİN DEMOKRATİK

ÇÖZÜM PROJESİ

PROJEYA ÇARESERİYA DEMOKRATÎK A TÊKİLDARÎ
PÎRSGİRÊKA KURD YA PARTİYA CÎVAKA DEMOKRATÎK

DTP - DEMOCRATIC SOCIETY PARTY'S PROJECT OF
DEMOCRATIC SOLUTION TO THE KURDISH
QUESTION

Eylül 2008

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ GENEL MERKEZİ

Barış Manço Cad. 32. Sk. 37 Balgat - Ankara

Tel: 0 312 286 32 00

Baskı: Gün Matbaacılık

Beşyol Mah. Akasya Sk. 23/A Küçükçekmece-İstanbul

Tel: 0212 580 63 80

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ

Demokratik Toplum Partisi (DTP) Demokratik Toplum Hareketi'nin partileşmesiyle 2005 yılında kurulmuştur. Demokratik Toplum Hareketi 2004 yerel seçimlerinin hemen sonrasında siyaset sahnesinde yeni bir "toplumsal hareket" ihtiyacının giderek daha fazla hissedilmesiyle ortaya çıktı. Yaklaşık dört aylık bir çalışmanın sonucunda 22 Kasım 2004 tarihinde (kapatılan) Demokrasi Partisi (DEP)'nin eski milletvekilleri Orhan Doğan, Leyla Zana ve Hatip Dicle tarafından hareket kamuoyuna duyuruldu. Bu dönemde, gücünü tamamiyle halktan alan bir hareketin oluşturulması üstünde durulan en önemli nokta oldu. Aynı zamanda, "Türkiyelilik" üst kimliği, "Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümü," "ülkenin tüm sorunlarına duyarlılık" ve "kapsayıcılık" konusuna birincil önem verildi. DTP de siyasi duruşu ve örgütsel yapısını ve temel ilkeler doğrultusunda oluşturdu. Parti, bugün 41 ilde potansiyel olarak kitlesel bir seçmen desteği anlamına gelen güçlü taban örgütlenmeleri bulunmasına rağmen, halen anti-demokratik bir uygulama olarak varlığını sürdüren %10 seçim barajı nedeniyle parlamentoda temsil konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. DTP 2007 Genel Seçimlerine bağımsız adaylarla katılmıştır ve bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 21 milletvekilinden oluşan meclis grubuyla temsil edilmektedir.

DTP kendini özgürlükçü, eşitlikçi, barışçıl, çoğulcu ve çok kültürlü toplumu zenginlik olarak gören ve siyasi yelpazenin solunda yer alan bir kitle partisi olarak tanımlamaktadır. Parti merkezîyetçi ve hiyerarşik siyaset yerine, ayrımcılık ve ırkçılığın bütün biçimlerini reddeden demokratik-yerel ve yatay siyaset biçimini benimsemekte ve insanlığını kurtuluşunu özgür, demokratik ve ekolojik toplumun oluşturulmasında görmektedir.

Demokratik Toplum Partisi ülkede toplumsal barışı tesis etmenin aciliyetinin ve hukuki, idari, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda kapsamlı demokratik reformların gerçekleştirilmesinin önemini farkında olarak siyasal mücadelesini yürütmektedir. Bu bağlamda, etnik köken,

sınıf ve toplumsal cinsiyet ayrımı yapmaksızın kadınlar, gençler ve farklı inanç grupları da dahil olmak üzere emeğiyle geçinen tüm toplumsal kesimlerin mücadele örgütü olarak varlığını sürdürmektedir.

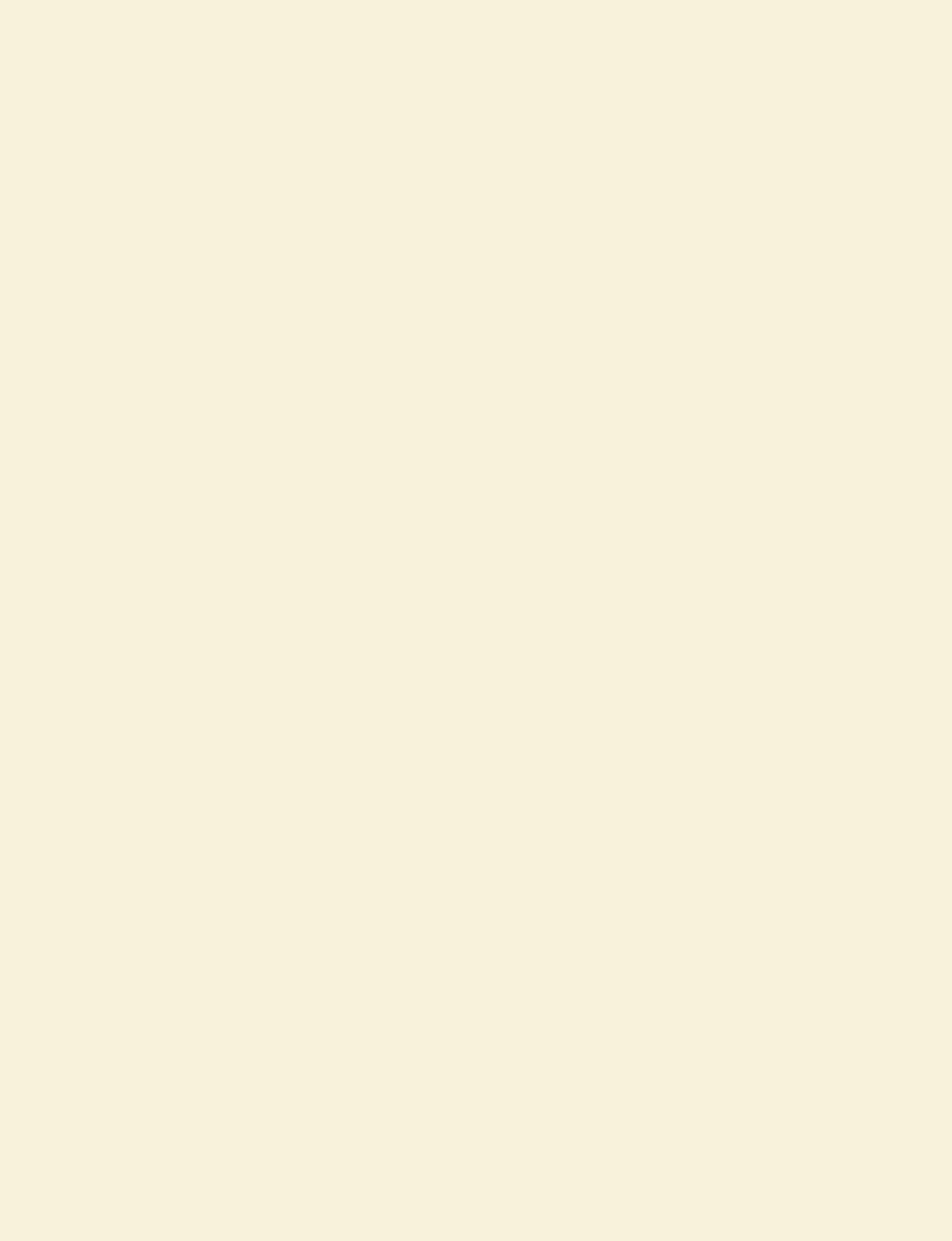
Bugün Türkiye’de yerel demokrasinin ve yönetişimin güçlenerek devletin katı, merkezîyetçi sisteminin yerini alması hem “güçlü devlet” düşüncesinin ortadan kalkmasına hem de otoriter ve bürokratik devletin küçülmesine yol açacaktır. Bu süreç aynı zamanda devleti halkın hizmetine sokacak düzenlemelerin yaşama geçirilmesinin de öncüsü olacaktır. DTP de yerel demokrasinin yaşama geçirilmesine yönelik acil reformların uygulanması için kapsamlı adımlar atmakta, bu doğrultuda bilimsel araştırmalar ve tartışmalar yürütmektedir. Parti Türkiye’nin AB üyelik sürecini de aynı bakış açısıyla kararlılıkla desteklemektedir. AB’yi yalnızca bir devletler topluluğu olarak değil, aynı zamanda bir halklar topluluğu olarak da gören Demokratik Toplum Partisi, reformların AB süreci ile uyum içinde uygulanması ve sürecin toplumun geniş çıkarlarına hizmet etmesinin sağlanması için müzakere sürecine etkin katılım için çabalarını sürdürmektedir.

DTP özgürlükçü ve demokratik toplumun yaratılmasını temel ilkesi olarak benimserken, bu ilkeyle uyumlu olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin Türkler, Kürtler ve tüm diğer etnik gruplar tarafından kurulduğunu ve halkların kardeşliğinin tarihin derinliklerinde yattığını ilan etmektedir. Bundan ötürü, Demokratik Toplum Partisi Kürt sorununun çözümü ve halkların barışçıl geleceğini Demokratik Cumhuriyet’in inşası ve “ortak vatanla özgür birliktelik” ilkesinde görmektedir. Bu bağlamda, parti tüm platformlarda örgütlü sivil toplumu, insanların kendi kimliklerini inşa edebileceği bir toplumsal yapıyı ve barışçıl, özgürlükçü, eşitlikçi ve katılımcı toplumu savunan, evrensel hukukla uyumlu yeni bir anayasanın yapılmasını kararlılıkla savunmaktadır. Devlet ve din arasındaki ilişkinin devletin tüm dinlere eşit mesafede durduğu ve tüm inançların kendilerini özgürce ifade etmelerine olanak tanındığı demokratik ve özgürlükçü seküler bir yapıya kavuşturulması parti açısından yaşamsal önem taşımaktadır. DTP ana dilde eğitim hakkının hiçbir ayrımcılık olmadan herkese tanınması ve basın, entelektüel düşünceler, kültür ve

sanat alanlarında demokratik bir anlayışın hakim kılınması için de mücadelesini yürütmektedir.

Demokratik Toplum Partisi yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşama geçirilmesini savunur ve hiçkimsenin cinsel yönelimi nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmamasının anayasal güvenceye kavuşturulmasını talep eder. Demokratik Toplumun yaratılmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının belirleyici bir etken olduğu görüşünden hareketle, parti içinde kadınların kendi iradeleriyle geliştireceği özerk bir kadın örgütlenmesi oluşturulmuştur. Parti içinde oluşturulmuş olan “Kadın Meclisi” özerk bir yapıya sahiptir ve sözcüsü aracılığıyla Parti Merkeziyle karar ve önerilerini paylaşmaktadır. DTP toplumsal cinsiyet eşitliğini en üst düzeyde sağlamak üzere “Eş Başkanlık” sistemini Türkiye siyasi tarihinde ilk defa uygulayan parti olma özelliğini taşımaktadır. Kadınların siyasal alanda temsiline parti tarafından büyük önem verildiğinden, gerek parlamento gerekse de yerel yönetimlerde en yüksek oranda kadın temsiline sahiptir. Buna ilaveten Türkiye’de görev yapan toplam 18 kadın belediye başkanından, 9’u DTP üyesidir..

Pozitif ayrımcılık ilkesi, adaylık ve parti organlarına ve komitelerine seçilme süreci de dahil olmak üzere parti yaşamının her alanında yaşama geçirilmekte; yerel ve genel seçimlerde adayların belirlenmesinde %40 cinsiyet kotası uygulanmaktadır. Parti aynı zamanda taban demokrasisinin tam anlamıyla uygulanmasını titizlikle gözettiğinden, geniş katılımı sağlamak amacıyla yaygın meclis tarzı örgütlenme temel alınmaktadır.

A- TÜRKİYE'NİN SİYASİ-İDARİ YAPISINDA REFORM VE KÜRT SORUNUNDA ÇÖZÜM MODELİ

1920'lerde Anadolu Halkları'nın birlikte yürüttüğü mücadele sonucunda kazanılan bağımsızlığın ardından ilan edilen ve Cumhuriyet, aradan geçen 84 yıla rağmen demokratik bir niteliğe kavuşamamıştır. **Merkeziyetçi ulus devlet sistemi kültürel farklılıkları yok sayan sonuçlara yol açtığı gibi Türkiye'de yaşayan tüm toplumsal kesimlerin özgürlük, eşitlik talepleri ile sosyal ve ekonomik sorunlarını çözümsüz bırakan büyük denge-sizlikleri ortaya çıkarmıştır.**

Temelde Türkiye'de yaşayan -başta Kürtler olmak üzere- bütün farklılıkları yok sayan, bunun da ötesinde asimile ederek kültürleri ortadan kaldırmayı resmi bir ideoloji olarak benimseyen yönetim anlayışı, hiçbir toplumsal sorununun çözümüne olanak sunmamaktadır. Tekçi bir devlet yönetimi anlayışıyla toplumu da tek tipleştirmeyi hedefleyen mevcut uygulamalar, toplumsal ihtiyaçlara cevap olmak bir yana, sorunların ve krizlerin de başlıca nedenidir. Katı merkeziyetçi ulus devlet olarak örgütlenen devletin siyasi ve idari mekanizmaları, Demokratik Cumhuriyetten daha ziyade oligarşik bir yapılanmaya denk düşmektedir. Anayasa'nın başlan-gıç kısmında Cumhuriyet'in temel nitelikleri olarak zikredilen sosyal, de-mokratik, laik bir hukuk devleti olma ifadesi hiçbir dönemde hayata geçi-rilememiştir. Söylemde etnik bir temele dayanmadığı iddia edilen Türk Milliyetçiliği anlayışı bir tarafa; aslında askeri, idari ve yargısal devlet ör-gütlenmesinin tamamında Türk etnisitesini esas alan bir anlayışın hakim kılındığı tartışmasızdır.

Westfalya antlaşmasından sonra başlayan ulus devlet süreci amaç olarak tek tip vatandaş yaratmayı ve buna dayalı bir kültürel yapıyı hedeflemiştir. Bu sistem, egemen kültür dışındaki diğer kültürleri yok etti. Bu da inanılmaz bir kültür katliamına yol açtı. Yine bu süre zarfında iki dünya savaşı, binlerce bölgesel ve yerel savaş yaşandı. En nihayetinde ulus devlet süreci Hitler faşizmine kadar vardı. İkinci dünya savaşından sonra Avrupa devletleri bu gidişatı gördükleri için bir kısmı kendini federalizme

uyarladı, zaten Avrupa Birliği de bunun sonucunda ortaya çıktı. ABD de yine bu tehlikeyi bertaraf eden bir idari yapılanmayı esas aldı. Ancak Fransa gibi devletler bunu yeterince algılamadığı için bu gün hala kısmen devam eden sorunlarla uğraşmaktadır.

Ancak etnik temele dayalı ulus devlet anlayışının en güçlü modeli olarak gösterilen Fransa'da bile köklü değişikliklerin yapılmaya devam edildiği, mevcut ulus devlet sistemiyle yürümenin artık imkansızlaştığının görülmesi üzerine ülkedeki farklı dil ve kültürlerin özgürce kendini ifade etmesi önündeki engeller kaldırılmış ve bu kültürler yasal güvenceyle koruma altına alınmıştır. "Dixion Dil Yasası" ile birlikte Korsika, Bask, Broton, Alsas gibi dillerde eğitim, yayın vb. haklar tanınmıştır. İtalya'da Sardca, Almanca, Fransızca, Slovanca dillerine, Avusturya'da Slovanca, Hırvatça, Çekçe, Macarca, Sorabca dillerine, ABD'de İspanyolcaya, Finlandiya'da İsveççeye, Yunanistan'da Türkçeye çeşitli düzeylerde özerklikler tanınmıştır. Merkezîyetçi ulus devlet sisteminin karşılaştığı hazin sonuçlardan biri de Irak'tır. Bugün Arap milliyetçiliği esasına dayanan Saddam rejiminin Irak coğrafyasında yaşanan etnik boğazlaşmanın en büyük nedeni olduğu ortaya çıkmıştır. Irak'ı bu günkü duruma düşüren şey, farklılıkları demokratik bir ulus anlayışı etrafında örgütlemek yerine merkezîyetçi ulus yaklaşımı ile devlet yönetme anlayışındaki ısrardır.

Türkiye'de hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu, milletin iradesinin her şeyin üstünde olduğu söylemlerine rağmen, halkın demokratik bir şekilde devlet yönetimine katılımını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmamakta, sivil siyaset üzerindeki askeri vesayet gerçeği, olağan bir durum olarak telakki edilmektedir.

Sorunların artık yerelde yani sorunun yaşandığı yerde ve sorunu yaşayanlarca tartışılıp çözüldüğü çağdaş demokrasilerle kıyaslandığında, Türkiye; ağır, hantal, bürokratik ve yerele uzak katı merkezîyetçi idari yapılanmasıyla tıkanmış durumdadır. Doğusuyla, batısıyla, kuzey ve güneyiyle değişik kültürel, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan Ankara, bu sorunları çözmeye muktedir bir iradeye sahip olmadığı gibi bunu gerçekleştirecek gücü de kalmamıştır.

Kongremiz, bu temelde Türkiye'deki siyasi-idari yapılanmanın köklü bir reformla ele alınarak değiştirilmesini kaçınılmaz görmektedir. **Yapılan tartışmalar, dünya genelinde yaşanan deneyimler ve hali hazırda Ortadoğu'da yaşanmakta olan fiili durumlar da göz önünde bulundurularak, devletleşmenin hele hele ulus temelinde bir devletleşmenin halklara demokrasi ve özgürlük yerine baskı getirdiği açıktır.**

Bu tespitten hareketle, her ulus için ayrı bir devlet talep etme gibi felsefi ve konjunktürel gerçeklikten uzak ve halkların birbirini boğazlamasına kadar gidebilecek bir süreci tetikleyecek siyaset anlayışı yerine, halkların demokratik birliğini esas alan, demokrasiyi genel bir meclise hapsedmeyen, halkın tartışma ve karar mekanizmalarına katılımını kolaylaştıran, toplumun temel bütün sorunlarını en iyi şekilde ve yerinde çözüme kavuşturacağı bir siyasi ve idari yapılanma modeli, kendini büyük bir ihtiyaç olarak dayatmaktadır. **Kongremiz, ülke bütünlüğü içinde halkın yerelde söz ve karar sahibi olmasını sağlayacak ve tüm farklılıkların kendini özgürce ifade edebileceği düzeyde özerklik kazanması temeline dayanan modelin çağdaş kavramlaştırılışını “demokratik özerklik” biçiminde tanımlamaktadır.** Demokratik öz yönetim anlamına gelen demokratik özerklik, Demokratik Cumhuriyet'in içinin doldurulmasıdır.

Demokratik Özerklik;

-Türkiye siyasi ve idari yapısında demokratikleşmeyi sağlamak amacıyla köklü bir reformu ön görür,

-Sorunların çözümünde geliştirilecek yöntemler için, yereli güçlendirme, halkı söz ve karar sahibi kılma felsefesinden hareket eder,

-Halkın karar süreçlerine dahil olması için demokratik katılımcılığı savunur ve tüm yerel birimlerde meclis sistemini esas alır,

-Salt “Etnik” ve “Toprak” temelli özerklik anlayışı yerine kültürel farklılıkların özgürce ifade edildiği bölgesel ve yerel bir yapılanmayı savunur,

-“Bayrak” ve “Resmi Dil” tüm “Türkiye Ulusu” için geçerli olmakla birlikte her bölge ve özerk birimin kendi renkleri ve sembolleriyle demokratik öz yönetimini oluşturmasını öngörür,

-Sorunların çözümünü sadece devlet sistemini değiştirmede aramaz, toplumun öz yeterliliğini esas alır.

Türkiye'nin siyasi ve idari yapısında değişiklik öngörülürken; elbetteki öncelikle Türkiye'nin demografik yapısının açığa çıkarılması ve bunun için gerekli çalışmaların yapılması zorunludur.

Kongremiz tarafından İstanbul'dan Antalya'ya, Adana'dan Samsun'a, Edirne'den Kars'a kadar kentlerin tümünde yaşanan ortak sorunlardan, farklı ve özgün yerel sorunlara kadar her türlü toplumsal sorunun modern ve demokratik bir devlet yapılanması içerisinde çözümünü kolaylaştıracak en akılcı model olarak tanımladığımız "Demokratik Özerkliğin" hayata geçebilmesi açısından ve yeni Anayasa çalışması da dikkate alınarak, siyasi ve idari yapılanmada köklü bir reforma gidilmesi gerekmektedir.

Bu idari modelde, ademi-merkeziyetçilik işletilerek birbiriyle yoğun bir şekilde sosyo-kültürel ve ekonomik ilişki içinde bulunan komşu illeri kapsayan ve il genel meclislerine benzer bir şekilde seçimle iş başına gelen bir bölgesel meclis olacaktır. Bu bölgesel meclis; Eğitim, sağlık, kültür, sosyal hizmetler, tarım, denizcilik, sanayi, imar, çevre, turizm, telekomünikasyon, sosyal güvenlik, kadın, gençlik, spor gibi hizmet alanlarından sorumlu olacaktır. Merkezi hükümet tarafından ise dışişleri, maliye ve savunma virgöl olmaz burada hizmetleri yürütülecektir. Emniyet ve adalet hizmetleri merkezi hükümet ve bölge meclisi tarafından ortak yürütülecektir.

Bölge meclisleri nüfus ve gelişmişlik düzeyine göre her yıl merkezi hükümetin aktardığı bütçenin yanında yerel gelirlerden de pay alarak hizmetlerin yürütülmesini sağlayacaktır. Az gelişmiş ve yoksul bölgelere pozitif ayrımcılık uygulanacaktır.

Bu meclislere "**bölge meclisi**", meclislerde görev yapacak kişilere de "**bölge temsilcisi**" denir. Meclis hem meclis başkanını hem de görevli olduğu alandaki işleri yürütecek yürütme kurulu üyelerini ayrı ayrı seçer. Başkan ve yürütme kurulu üyeleri meclisin aldığı kararların icrasından sorumludurlar.

Bu yapı federalizmi ya da etnisiteye dayalı özerkliği ifade etmez; merkezi yönetimle iller arasında kademelendirilmiş, katılımcı demokrasiyi esas alan idari bir takviyedir. Bölgelerin her biri o bölgenin özel adı veya bölge meclisinin yetki sınırları içinde bulunan en büyük ilin adıyla anılacaktır.

Bu modelde il valileri, hem merkezi hükümetin hem de bölge yürütme kurulunun aldığı kararları uygulamakla görevlidir. Bakanlıkların taşra teşkilatları da aynı prosedüre tabi olacaklardır. İl Genel Meclisleri, Belediye ve Muhtarlıklar gibi diğer idari yapılar varlığını korumaya devam edeceklerdir.

Ezcümle Türkiye’de kurulacak Bölge Meclisleri -ki sayısı 20-25 olabilir, TBMM ile iller arasında işleri kolaylaştıran, halkın yönetime daha fazla katılımını sağlayan çağdaş, demokratik bir siyasi ve idari yapılanmadır. Bu siyasi ve idari yapının işleyişi ve hukuku önümüzdeki dönemde sürdürülecek olan yoğun akademik ve siyasi tartışmalar sonucunda şekillenecektir.

Kongremiz bu modelle Demokratik Cumhuriyet’in inşasında önemli bir aşama kat edileceğine inanmaktadır. Böylece Cumhuriyet’in ilk kuruluş aşamasında gerçekleşmeyen demokratikleşme yaşamsallık kazanacaktır. Bu aynı zamanda Atatürk’ün 1923 yılında gazeteci A.Emin Yalman’a ifade ettiği bir nevi Yerel Muhtariyet’in, bugünkü koşullarda hayata geçirilmesi de olacaktır.

Toplumun kendi öz ve sivil örgütlenmeleri ile birlikte ele alınması gereken “Demokratik Özerklik” uygulaması, özünde “az devlet” “çok toplum”, başka bir ifadeyle “az yasak” “çok özgürlük” anlayışının sistematize edilmiş modelidir. Bunun içindir ki, toplumun tüm sorunlarının çözümünün devletten beklenmediği, sivil ve bağımsız kurumlar aracılığı ile toplumun kendi sorunlarına çözümler geliştirdiği daha pratik, daha demokratik ve daha katılımcı bir sistemdir. Ekonomiden çevre sorunlarına, sağlıktan eğitime, kültür ve sanattan kadın özgürlüğüne kadar toplumsal yaşamın her alanında öz yeterliliği esas alan özerk birimler oluşmalıdır. Bunun anlamı toplumun, kendi demokratik özerklik sistemini, kendi iradesi ile inşa etmesidir. Kongremiz, bir yandan devlet yapılanmasında reformu öngörürken öte yandan vakit kaybetmeden toplumun kendi örgütlenme sistemini kurmasını kararlaştırmıştır.

Kongremiz, özellikle Anayasadaki mevcut “ULUS” kavramının etnik vurgularla değil, demokratik uluslaşmanın bir ifadesi olarak “TÜRKİYE ULUSU” ortak aidiyetiyle yeniden tanımlanmasını zorunlu görür.

Herkesi Türk olarak tanımlayan bir vatandaşlık tanımı yerine kültürel kimlikleri kabul eden ve bu kültürel kimliklere dayalı Türkiye Ulusu’nun

tümünü kapsayan “TÜRKİYELİLİK” üst kimliği çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını esas alınır. Türkiye Ulusu’nu oluşturan farklı kimlik ve kültürler, kendi farklılıklarını anayasal güvence içerisinde koruyup geliştirdikleri bu sistemle daha özgür bir ortama kavuşacaklardır. Aslında 1920’lerde kabul edilmiş olan bu esaslar, 1921 anayasasında da yer almış, 1924 Anayasası ile ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle; Cumhuriyetin kuruluş felsefesine uygun bir şekilde yeni bir toplumsal sözleşme olarak ele alınması gereken yeni anayasa, Türkiye’yi 21. yüzyıla taşıyacaktır.

Yeni Anayasa’da “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün kültürlerin demokratik bir şekilde varlığını ve kendini ifade etmesini kabul eder” hükmünün yer alması, Türkiye’nin demokratikleşmesi ve Kürt Sorunu’nun barışçıl çözümünde ön açıcı bir yaklaşım anlamına gelecektir. Kürt dili başta olmak üzere diğer diller ve de kültürler önündeki engellerin kaldırılması, tekçi etnik referanslara dayalı “vatandaşlık” ve “ulus” kavramlarının demokratik bir tarzda yeniden tanımlanması şeklinde ifade ettiğimiz siyasi hedefler, anayasa referandumunda temel ölçütümüzdür.

1924’ten bu yana devam eden dil ve kültür yasakları aslında Kürtlere yönelik özel uygulama olmakla birlikte Türkiye’deki farklı diğer kültürler de bundan nasibini almıştır. Bu nedenle; Türkiye Ulusu’nu oluşturan bütün etnik ve inanç farklılıklarının zenginlik olduğunun kabulü ile birlikte bu zenginliklerin korunup geliştirilmesi için devletin özel tedbirler alacağı şeklinde devlete pozitif bir edim yükleyen düzenlemelere de ihtiyaç vardır. Türkçe resmi dil olmakla beraber ; diğer dillerin bölgelerin çıkarılacak demografik yapısı da dikkate alınarak, kamusal alanda ve eğitim dili olarak kullanılabilmesi, uluslararası sözleşme hükümlerine de uygun şekilde anayasal güvence altına alınması gerekmektedir. Kendi kimliği ile siyaset yapma hakkı dahil, bütün kültürlerin kendini özgürce örgütleyip sivil kurumlarını yaratması olanağı anayasal güvenceye bağlanmalıdır. Ayrıca düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan ifadeler Anayasa da yer almamalıdır.

Toplumsal eşitsizlikler kaynağını kadın-erkek eşitsizliğinden almaktadır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği sağlanmadan hiçbir eşitlik ve özgürlük talebi gerçek anlamda ifadesini bulmayacaktır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının hayata geçirilebilmesi; kadının toplumsal, sosyal,

kültürel, siyasal ve ekonomik hayata aktif katılımının ve hayatın tüm alanlarında kadın erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için pozitif ayrımcılık ilkesi açık ve net bir ifade ile anayasada yer almalıdır.

B- BÖLGENİN EKONOMİK VE SOSYAL SORUNLARINA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I. BÖLÜM: EKONOMİK POLİTİKALAR

Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan devletçi ekonomik politikalar ile çatışma ortamının yarattığı geri bırakılmışlık ve yıkımın ortadan kaldırılması için iktisadi anlamda köklü değişikliklere ihtiyaç vardır. Merkez ile yerel arasında yetki kullanımının dengelendiği bölgelerin aciliyet ve önceliklerine göre kimi kaynakların kullanımında yerele inisiyatif tanıyan bölgesel kalkınma odaklı modellerin başarıyla uygulandığı ülkelerin deneyimleri önemlidir.

Kürt sorununda barışın tesis edilebilmesi için bölgenin mevcut toplumsal-iktisadi sorunlarını gidermeye yönelik etkin ve kapsamlı politikaların oluşturulması elzemdir. Ancak, oluşturulacak politikalar ve atılacak adımların sürdürülebilir bir barış ve istikrara vesile olabilmesi için bölgenin yoksulluğu ve yoksunluğunun tarihsel-siyasal sebepleriyle yüzleşmemiz gereklidir. Nasıl ki, iktisadi refah düzeyinin yüksekliği Katalan ve Bask bölgelerinde etnik şiddet ve çatışma durumlarının ortaya çıkmasını ve süregelenmesini önleyememişse, bölgeye yönelik olarak geliştirilecek iktisadi programlar, bölgenin toplumsal-iktisadi sorunlarının tarihsel siyasal boyutlarını kabul etmediğimiz sürece kalıcı bir barışa hizmet etmeyecektir.

Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) 2003 verilerine göre, Doğu-Güneydoğu Anadolu Bölgesi sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında son sırada yer almaktadır.

Sosyo-ekonomik açıdan en geri kalmış 16 ilin 14'ü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki üretim açısından diğer bölgelere nazaran büyük oranda geri kalmış ve bu durum diğer refah göstergelerine de yansımıştır. Ülkenin batısında bulu-

nan en gelişmiş iller olan İstanbul, İzmir ve Ankara'da on bin kişiye düşen hekim sayısı sırası ile 20, 23 ve 32'dir. Ki bu da olması gerekenin çok altındadır. Başkent Ankara ile Ağrı ili arasında 13 kat fark vardır.

Söylem olarak neredeyse tüm siyasal partiler bu sosyo-ekonomik eşitsizlik durumuna vurgu yapmakta, ancak pratik politikalar durumu değiştirmemektedir. 59. Hükümetin kalkınmacılık söylemi ile uyguladığı teşvik yasası, yatırım teşvikleri ve yatırım-istihdam yaratmaya yönelik kamu yatırımlarının bölgesel dağılımını gösteren resmi rakamlar bu uygulamaların bölge açısından olumlu bir sonuç doğurmadığını açıkça göstermektedir.

Adil ve onurlu bir barışın tesisi için geliştirilecek her türlü toplumsal-iktisadi programın bölgedeki yoksulluğun siyasal ve tarihsel nedenleriyle yüzleşmesi zorunludur.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Başta yerel yönetimler olmak üzere yerel dinamiklerle koordinasyon şarttır. Yerel katılımdan uzak, insan odaklı olmayan merkeziyetçi iktisadi politikaların, GAP projesi örneğinde olduğu gibi, başarı şansı yoktur. Her alanda olduğu gibi yerel ve merkez arasında etkin diyalog yapıcı sonuçlar doğuracaktır.

2. Harçlar ve vergi gelirlerinin bir bölümü ile yerel kaynaklardan elde edilecek çıktının bir bölümü yetkileri arttırılmış yerel ve bölgesel meclislere bırakılarak halkın sosyo-ekonomik sorunlarının çözümü için kullanılır.

3. Bölgelerin bozulan iktisadi ve toplumsal dengesini sağlamak ve bölgelerarası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak için özellikle madencilik, tarıma dayalı sanayi, hayvancılık, turizm ve emek yoğun sektörlerde kalkınmayı hedefleyen özel bir teşvik yasası çıkarılır. Daha önce çıkarılan teşvik yasasından tüm iller eşit faydalanmaktaydı. Muhakkak ki ülke içindeki coğrafi konumunu gözetmeksizin bütün illerimizin kalkınmasını istiyoruz. Ancak ülkenin doğu ve batısı için eşit yatırım teşvikleri uygulandığında, çatışma ve şiddet ortamı yüzünden yatırımcı doğal olarak batıdaki illeri tercih edecektir. **Bunun için bölgeye yönelik olarak özel bir teşvik yasasının gerekliliğini vurguluyoruz.**

4. Oluşacak demokratik özerk bölgeler altyapı (ulaşım, iletişim, enerji vb.) olarak iktisadi yatırımlara hazırlanır.

5. Kuzey-Güney ile Doğu-Batı otoyollarının yapılması ekonomik ve sosyal bağların güçlenmesinin olmazsa olmazıdır.

6. İktisadi kalkınma çerçevesinde AB'den alınacak kalkınma fonlarının 'pozitif ayrımcılık' çerçevesinde bölgelere aktarılması ve bu fonların kullanılmasında, yerindenlik ilkesi gereği, siyasi ve idari modelde demokratik özerkliğin sağlanması son derece önemlidir.

7. Hem bölgesel sosyo-ekonomik gelişme için motor rol oynayacak ve bölge dinamiklerini harekete geçirmek, hem de bölgeden dışarıya göçü barajlamak üzere Trabzon, Diyarbakır, Van, Erzurum gibi şehirlerimiz bölgesel metropol kent olarak yapılandırılır.

8- Habur sınır kapısının kapasitesi arttırılarak Irak ve Kürdistan Federasyonu ile dostane ve ticari ilişkiler geliştirilir ve serbest bölgeler yaratılır.

9- Zorunlu göç sorununun genel çözümü ve göçün şehirler üzerindeki baskısının azaltılması amacıyla köylerine dönmek isteyen vatandaşlarımız için uygun koşullar hazırlanır, kentte kalmak isteyenlerin kentle bütünleşmesi için ekonomik ve toplumsal tedbirler alınır ve bu doğrultudaki çalışmalarda yerel yönetimler ile işbirliği yapılır. Güvenlikli bölge uygulamasına son verilmesi ve kırsal kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Göç ettikleri yerde kalmak isteyenlerin kente entegrasyonu için Kentsel Dönüşüm Projeleri uygulanır; sağlık, istihdam, eğitim ve barınma gibi önemli sorunların çözümü için bütünlük projeleri geliştirilir.

10- Bölgelerde istihdamı sağlayacak projeler için gerekli yasal ve idari düzenlemeler yapılır. Bu çerçevede, KOBİ ve yatırım teşvikleri, kredi ve sübvansiyonlar, vergi muafiyetleri vb. alanların yanında yatırımların altyapısal hazırlığı için ulaşım, enerji, bilgi-iletişim gibi alanlara öncelik verilir. Teşviklerin ve kamu yatırımlarının dağılımında daha fazla pay ve pozitif ayrımcılık uygulamasına gidilir.

11- Bu uzun vadeli projeler dışında acil müdahale bekleyen sorunlar bulunmaktadır. Hükümet özel fonlarla Sağlık ve Sosyal Hizmet Müdürlükleri,

yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile ortak çalışarak özellikle kadın, çocuk, genç ve göç mağdurlarının yaşadığı açlık, şiddet, barınma, sağlık, eğitim gibi acil sorunlar için sosyal politikalar geliştirir.

II. BÖLÜM: SOSYAL POLİTİKALAR

Bölgede özellikle son yirmi yılın yarattığı toplumsal ve iktisadi yıkım, kitlesel yoksulluk ve bunların ürettiği travmalar acil müdahale gerektiren durumlardır.

Ülke İçinde Yerinden Edilme olgusu, Doğu ve Güneydoğu'nun tarihsel, siyasi, etnik ve toplumsal sorunlarından bağımsız olarak düşünülemez. Bunun yanı sıra, devletin bölgedeki varlığını genelde "uzaktan" ve ağırlıklı askeri önlemlerle hissettirmesiyle beslenen devlet-vatandaş güven eksikliği, göç-yoksulluk-sosyal problemler sorunuyla daha da katmerlenmiş durumdadır.

1984-1999 arası yaşanan göç dalgası sebepleri itibariyle Türkiye'de 1960 ve 1970'lerde yaşanan göçten farklı olarak sosyo-ekonomik nitelikli değil, büyük oranda Kürt sorunu bağlamındaki siyasal koşullar ve güvenlik kaygıları ile zorla gerçekleştirilen bir göçtür. Çatışma ve yerinden edilmenin yaratmış olduğu yoksulluk, yoksun bırakma ve sosyal problemler insan hakları ihlali olmanın yanı sıra, Türkiye'nin tarafı olduğu ya da olmadığı birçok uluslararası sözleşmenin de ihlali niteliğindedir. Bölgede yaşanan çatışmalı ortamda sayıları 380 bin ile 3,5-4 milyon arası ifade edilen Kürtlere uygulanan zorunlu göç politikaları ile bir yandan bölge insanı sızlaştırılmış diğer yandan bölge insanının can damarı olan ekonomik faaliyetleri ortadan kalkmıştır.

YAŞAM ALANLARINA GERİ DÖNÜŞ VE

BUNUN KOŞULLARININ SAĞLANMASI

1. Yaşam alanlarına dönmek bir haktır. Bu haktan bütün sorunlu göç mağdurları koşulsuz olarak yararlanır.

2. Devlet yurttaşlarına güvenmek zorundadır; hiçbir devletin yurttaşını

potansiyel suçlu olarak görme hakkı yoktur. Bu nedenlerle, hangi köylere geri döneceğini güvenlik güçleri değil, o köyün nüfusuna dahil olan yurttaşlar verir. Güvenlik güçlerinin görevi, geri dönen köyde güvenliği sağlamak; diğer kamu kesimlerinin görevi ise mağduriyetlerini gidererek, geri dönen köyde insani yaşam ortamının doğmasına gerekli desteği vermektir.

3. Eski yaşam alanlarına geri dönüşlerin önünde büyük engel teşkil eden koruculuk sistemi kaldırılacaktır. Korucular silahtan arındırılarak emeğe dayalı istihdam edilecektir. El konulan arazilerin tekrar eski sahiplerine iadesi sağlanacaktır.

4. Geri dönüş öncesi, boşaltılan tüm köyler, bunların çevreleri ve yaylalar mayınlardan temizlenecektir. Sınırdaki mayınlı araziler toplumsal fayda gözetilerek değerlendirilecektir.

5. Arıcılık, seracılık, hayvancılık ve endüstri bitkileri üretimi gibi ekonomik faaliyetlerin canlandırılması için gerekli donanımlar sağlanacak ve teşvik edilecektir. Köylülerin kooperatifler ve birlikler kurmaları için teknik ve hukuki destekler sağlanacaktır.

6. Düşük faizli besi projesi uygulamasında öncelik köyüne dönen yurttaşlarımıza verilecektir, söz konusu krediden yararlanacak olanlara sadece kendi emvallerine dayalı teminat sistemi geliştirilecek, kefalet aranmayacaktır.

7. Milyonlarca insanı yaşam alanları ve iktisadi üretim ilişkilerinden koparan zorunlu göçün neden olduğu maddi ve manevi tüm kayıplar acilen ve adil bir şekilde tazmin edilecektir. Bunun için mevcut 5233 Sayılı Yasa'nın tazminat kriterleri ve kapsamı genişletilecek, başvurular etkin ve şeffaf bir şekilde yürütülecektir. Zorunlu göçün yarattığı kayıpların adil tazmini, sadece kentlerin varoşlarında yaşayan insanların ekonomik sorunlarını azaltmak için değil, devletin sosyal karakteri gereği vatandaşına karşı olan sorumluluğu olarak hayata geçirilecek; yasanın işlemesi yöntem, miktar ve prosedür olarak bozulan vatandaş-devlet ilişkilerinin onarılmasına hizmet edecek şekilde olacaktır. Maalesef, yasanın şu ana kadarki uygulanışı sorunları çözüp adalet sağlamak değil, geçmişin üstünü kapatmaya yönelik olarak gerçekleşmiştir.

C- ÇATIŞMASIZLIK HALİ İÇİN EYLEM PLANI

22 Temmuz 2007 genel seçimleri sonrası Türkiye yeni bir sürece girmiştir. Tüm politik güçler durdukları yerden ve kendi öncelikleri üzerinden ülke sorunlarına yaklaşmakta ve çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Ancak, sorunların çözümünde rol oynayabilecek güç odakları ne yazık ki, ülkemizin en temel ve yakıcı sorununu adeta görmezden gelmektedir.

Neredeyse 30 yılı bulan çatışma ortamı, ülkenin tüm sorunlarının derinleşmesinde bir ana kaynak işlevi görmesine karşın, hala bir terör ve güvenlik sorunu olmanın ötesinde ele alınmamakta ve bu bağlamda sorun her açıdan daha da derinleştirilmektedir. On yıllardır sorunu aynı zihniyet ve tedbirlerle çözme arayışlarının kesin başarısızlığı ortaya çıkmıştır. Toplum bundan dolayı her açıdan geri dönülmesi zor kayıplar yaşamaktadır. Coğrafyamızda yaşayan tüm insanlar artık bu sorunun çözümünü istemektedirler. Yaşanan can kayıplarını, her gün bir aileye düşün acıyı hiçbir insan anlaşılır ve kabul edilebilir bulmamaktadır. “VATAN SAĞOLSUN DEMEYECEĞİM”, “VATAN SAĞOLSUN AMA NEREYE KADAR” sözleri bunun ifadeleridir.

Çatışmalı ortamın devamı, bin yılı aşkındır bu coğrafyada birlikte yaşayan ve yaşamın bir çok alanında ortaklık yapmış olan halklar arasında giderek geri dönülmesi ve onarılması zor düşmanlıklar geliştirmektedir. Buna denk gelen önemli uyarı sinyalleri bir çok yerde ortaya çıktı. Ama ne yazık ki, bunlar ya görmezden gelindi ya da birileri tarafından günlük politikanın malzemeleri olarak kullanıldı.

Türkiye’nin tüm sorunlarına sahip çıkan ve bu konularda çözüm yolları arayışı içinde olan bir parti olarak, ülkemizde öncelikle bir çatışmasızlık ortamının sağlanmasını ve ardından bunu kalıcılaştıracak adımların atılmasını hayati önemde buluyoruz. Bu alanda somut sonuçlar alınmadığı sürece, ülkemizde iç barışın, huzur ve refahın sağlanamayacağını görüyoruz. Bu bakış açısından hareketle, yıllardır iç barışımızın sağlanmasına dönük çaba içinde olduk. Bunun için bedeller ödedik. Çünkü, bin yıllık ortak yaşamın yarattığı ortak değerleri sahiplenmenin ve yaşatmanın tek yolunun bu olduğunu biliyoruz. Diğer tüm girişim ve yolların iki toplum arasına düşmanlık ekmekten ve bunları her geçen gün büyütmekten başka işe yaramadığını yakın tarihimizin tanıklığıyla öğrendik. Israrımız ve inadımız bundandır.

Tarihten gelen ortaklığın eşit ve özgür bir kardeşlik ilişkisiyle yeniden yapılandırmasının bu ülkeye ve insanlarına her açıdan kazandıracağını biliyoruz. Amacımız, halklarımıza, ülkemize, tüm bölgemize örnek olacak bir saygınlık ve itibar kazandırmaktır.

İç barışın sağlanması ve ilişkilerin yeniden yapılandırılması için, parti olarak bugüne kadar sorumluluğumuzun bilinci ile hareket ettik.. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu gerilimli ve kritik günlerde de üstümüze düşeni yerine getirmekte kararlıyız. Çatışmasızlık ortamının sağlanması ve giderek kalıcı bir barışın tesisi için çabalarımızı yoğunlaştıracğız.

Partimiz, bugüne kadar çatışmaların durması ve sorunun çözümüne elverişli bir ortamın oluşması için birçok girişimde bulundu. Yapılan bu girişimler zaman zaman olumlu karşılık da buldu. Bu tüm toplumda çözüme dönük umutların oluşmasına da yol açtı. Ancak, bu girişimlerimiz her seferinde çatışma ve gerilimden beslenen yapılar tarafından sekteye uğratarak, sonuçsuz bırakıldı. Bu yaklaşım halkımızda haklı olarak belli bir güven ve inanç kırılmasına yol açtı. Bundan dolayı, parti olarak daha ciddi ve sonuç alıcı bir sürecin geliştirilmesine öncülük etme rolümüzü oynayacağız. Yaşanan deneyimler göstermiştir ki, tek taraflı olarak ilan edilen ateşkesler kalıcı ve pozitif sonuçlar yaratmamaktadır. Bu deneyimlerden de hareketle, iki taraflı bir çatışmasızlık sürecinin başlatılması ve giderek bunun kalıcılaştırılması için etkin bir çaba içine girilecektir.

Bunun için;

1- Ülkemizde yaşanan çatışmanın temelinde Kürt sorunu vardır.Yeni ANAYASA çalışmalarında Kürt sorununa dönük kapsayıcı yaklaşımların geliştirilmesi barışçıl bir ortamın sağlanmasına önemli katkı sunacaktır. Bunun etrafında diğer tüm güç ve yapılarla bir buluşma ve ortaklaşma çalışması geliştirilecektir.

2- Kalıcı bir çatışmasızlık ortamının sağlanması için, ilgili tüm çevreler üzerinde etkili olunmaya çalışılacaktır. Ortamı oluşturduğunda ve ilgili güçlerin olumlu yaklaşımları geliştğinde arabuluculuk misyonu da üstlenilebilecektir.

3- Sivil toplum örgütleri, demokratik kurum ve yapılarla kalıcılaşabilecek bir çatışmasızlık ortamının gelişmesi için ortaklaşma girişimleri başlatılacak, elverişli bir ortam ve baskı gücünün oluşması girişimlerinde bulunulacaktır.

4- Çatışmasızlık ortamı için, önemli bir rol oynayabilecek dış güçler –Barış için çalışan uluslar arası sivil toplum örgütleri, AB, ABD ve Kürt Federe Yönetimi- ile ilişki geliştirilecek ve bu eksenli bir diplomatik süreç başlatılacaktır.

5- Tüm bu çalışmaları yürütmek için, siyasi parti, barış meclisi, sivil toplum, demokratik kitle örgütü temsilcileri ve şahsiyetlerin içinde yer alacağı bir çalışma grubunun oluşması için partimiz, üzerine düşen tüm görevleri derin bir sorumlulukla yerine getirecektir.

8 Kasım 2007

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ
2. OLAĞANÜSTÜ KONGRESİ

PARTIYA CIVAKA DEMOKRATÎK

Partiya Civaka Demokratîk (DTP) di sala 2005'an de bi partîbûna Teverga Civaka Demokratîk re hatiye avakirin. Teverga Civaka Demokratîk, piştî hîlbijartina cihkî ya 2004'an bi pêdiviya "tevgereke nû ya civakî" ku di qada siyasetê de pê hest bû derket holê. Piştî xebateke nêzîke çar mehan di 22'ê Sermaweza 2004'an de ji hêla parlamenterên Partiya Demokrasiyê (DEP) (ku hatiye girtin) Orhan Dogan, Leyla Zana û Hatîp Dicle ve tevger hat ragihandin. Di vê serdemê de avakirina tevgereke ku hêza xwe bi tevahî ji gel digire xala herî girîng bû. Di heman demê de, girîngiya sereta di mijarên "Jorzanava Tirkîyeyî", "Çareserkirina aştiyane û demokratîk a pirsgirêka gelê Kurd" û "Somkarî" de hat dayîn. DTP jî helwesta siyasî û binyata xwe ya rêxistinî li gorî rêgezên bingehîn çêkir. Îro partî li 41 bajaran ligel wekî potansiyel rêxistinbûnên alîgirî yên xurt ku tê wateya desteka girseyî ya hîlbijêran, ji rûyê baraja %10 ku hê jî hebûna xwe ya wekî sepa-neke antî-demokratîk berdewam dike, di warê temsîliyeta di parlamentoyê de tengasiyên cidî dijî. DTP bi namzetên serbixwe beşdarî hîlbijartina giştî ya sala 2007'an bûye û îro di Parlamentoya Tirkîyeyê de bi koma meclîsê ya ku ji 21 parlamenteran pêk hatiye tê temsîlkin.

Partiya Civaka Demokratîk xwe wekî partiya girseyê ya azadîxwaz, wekhevîxwaz, aşîxwaz, pirjimarxwaz, civaka pirçand wekî dewlemendiyê dibîne û di çepê qada siyasî de cih digire bi nav dike. Partî di şûna siyaseta navendparêz û hiyerarşîk de, awayê siyaseta demokratîk-cihkî û asoyî yê ku redkirina her cure cihêkarî û nijadperestiyê dipejirîne û rizgariya mirovatiyê di avakirina civaka azad, demokratîk û ekolojîk de dibîne.

Partiya Civaka Demokratîk, têkoşîna xwe ya ramyarî bi hayjêhebûna girîngiya avakirina aştiya civakî ya li welêt û hewcedariya pêkanîna refor-

mên demokratîk ên berfireh di qadên dadmendî, kargêrî, ramiyarî, civakî û aborî de dimeşîne. Bi vê ve girêdayî, hebûna xwe bêyî cudatiya nîjadî, çînî û zayendiya civakî, jin, ciwan û komên bawerî yên cihêreng jî tê de wekî rêxistina têkoşîna hemû beşên civakî yên ku bi keda xwe dijîn berdewam dike.

Îro li Tirkiyeyê bi xurtbûna hevberêvebirin û demokrasiya cihkî û derbasbûna cihê pergala navendparêz û hişk a dewletê dê hem riya jîholêrabûna ramana “dewleta hêzdar” û hem jî ya biçûkbûna dewleta bûrokratîk û desthilat veke. Ev pêvajoyên di heman demê de dê pêşengiya bikeyskirinê bike ku dewlet bikeve bin xizmeta gel. Partiya Civaka Demokratîk jî ji bo jiyandina demokrasiya cihkî sepandina reformên acîl gavên berfireh davêje, bi vê berekê re lêkolînên zanistî û gengeşiyên dimeşîne. Partî pêvajoya endametiya Tirkiyeyê ya Yekitiya Ewrûpayê (YE) jî bi heman bergeh û biryardariyê destek dike. Partiya Civaka Demokratîk a ku YE'yê ne bi tenê wekî civata dewletan, di heman demê de wekî civateke gelan jî dibîne, ji bo ku reform bi pêvajoya YE'yê re bi aheng werin sepandin, dabîn bike ku pêvajoyên berjewendiyên civakê re xizmetê bike û beşdarbûna çalak a pêvajoya gotûbêjan hewldanên xwe dide dewamkirin.

Partiya Civaka Demokratîk ligel afirandina civaka demokratîk û azadîxwaz wekî rêgeza bingeşê dipejirîne, bi vê rêgezê ve ahengdar, radigihîne ku Komara Tirkiyeyê ji aliyê Tirkan, Kurdan û hemû komên nîjadî yên din ve hatiye avakirin û biratiya gelan jî di kûrahiya dîrokê de ye. Ji ber vê yekê, Partiya Civaka Demokratîk çareseriya pîrsgirêka Kurdan û dahatûya aştiyane ya gelan di avakirina Komara Demokratîk û rêgeza “di welatê hevpar de bihevrebûna azad” de dibîne. Bi vê ve girêdayî, partî di her platformê de civaka şarwer a birêxistî, avahiyeke civakî ya ku mirov tê de nasnameya xwe ava dikin, civaka beşdar, aşîxwaz, azadîxwaz û wekhevîxwaz, çêkirina makezagoneke nû ya bi hiqûqa gerdûnî re ahengdar bi biryardarî diparêze. Partî bi awayekî jiyanî pîr girîng dibîne ku dewlet li ber hemû olan di heman dûrîngê de be, ji hemû baweriyên re rê veke ku xwe bi awayekî azad îfade bikin û bigihîje şeweyekî sekûler, azadîparêz û demokratîk. Partiya Civaka Demokratîk têdikoşe ku bêyî cudahî, mafê perwerdehiya zimanê zikmakî ji her kesî re were nasîkirin, ji bo ku di qadên

çapemenî, ramanên entelektuel, çand û hunerê de çemkeke demokratîk serwer be.

Partiya Civaka Demokratîk di her qadên jiyane de jiyandina wekheviya zayendî ya civakî diparêze û daxwaz dike ku ji ber berpêbûna zayendî tu kes duçarî cudakeriyê nebe û ev yek jî têkeve ewleneka makezagonê. Di afirandina Civaka Demokratîk de bi destpêka boçûna ku dabînkirina wekheviya zayendî ya civakî pêkereke diyarker e, di nav partiyê de birêxistinbûneke jinan a xweser ku jin bi vîna xwe xurt bikin hatiye çêkirin. “Meclîsa Jinan” a ku di nav partiyê de hatiye çêkirin xwedî binyateke xweser e û bi riya berdevka xwe bi Navenda Partiyê re biryar û pêşniyarên xwe parve dike. Partiya Civaka Demokratîk taybetmendiya ji bo dabînkirina asta jortirîn a wekheviya zayendî ya civakî, di dîroka ramyarî ya Tirkîyeyê de cara pêşîn e ku pergala “Hevserokî”yê disepîne hildigire. Ji ber ku ji hêla partiyê ve girîngiyeke mezin bo nimîna jinan a di qada ramyarî de tê dayîn, divê di parlamentoyê de û divê di rêveberiyên cihkî de partî xwedî rêjeya jortirîn a nimîna jinan e. Ligel vê yekê, 9 kes ji komîneka 18 şaredarên jin ên ku li Tirkîyeyê li ser peywirê ne endamên Partiya Civaka Demokratîk in.

Rêgeza cihêkariya erênî, pêvajoya namzedî, hilbijirîna komîte û organên partiyê jî tê de di her qadên jiyane de tê jiyandin; di hilbijartinên cihkî û giştî de di diyarkirina namzedan de %40 kotaya zayendê tê sepanandin. Di heman demê de ji ber ku partî nijdîtiyeke mezin nîşanî sepanandina demokrasiya alî-giran a nekêm dide, bi armanca dabînkirina beşdariya berfireh şeweyê birêxistinbûna meclîsên belave bingeş tê girtin.

PROJEYA ÇARESARÎYA DEMOKRATİK
YA DI DERHEQÊ DEMOKRATÎKBÛNA
TIRKIYÊYÊ Û ÇARESERÎYA PIRSGIRÊKA
KURD DE

A- REFORMA DI BASTÛRA TIRKIYÊYÊ YA SIYASÎ – ÎDARÎ DE Û MODELA ÇARESERIYÊ YA DI PIRSGIRÊKA KURD DE

Komara ku di encama têkoşîna ku Gelên Enedoliyê di sala 1920'î de bi hev re serxwebûnê bi dest xistin û piştî îlan bû, piştî ku di vê navberê de 84 sal derbasbûn jî negihîştîye çawaniyeke demokratîk. Pergala dewleta neteweya navendîkar wek ku bû sedema cudahiyên çandî tune ne jî, xwestekên ku qismên civakî yên ku li Tirkîyeyê dijîn wek azadî, wekhevî û pirsgirêkên wan yên wekî aborî û civakî bê çareserî hiştine û neliheviyên giran derxistine holê.

Feraseta ku rêvebiriyê wek bîrdoziya fermî pejirandiye, di serî de kurd, cudahiyên ku li Tirkîyeyê hene tev tune hesabandine, bi ser vê de jî ew bişaftine ku çandên cuda tevan ji holê rakin; û ev derfetê nade ku tu pirsgirêkên civakî çareser bibin. Sepandinên heyî yên ku dixwazin civakê bikin yektîp yên feraseta rêvebirîya dewleta tekane, bi qasî ku ji motaciyên civakê re nabine bersiv, sedemên esasî yên krîz û pirs-girêkan e, jî. Mekanîzmayên îdarî û siyasî yên dewleta ku wek dewleta neteweya navendîkar î hişk bi rêxistin bûye, ji Komara Demokratîkî zêdetir wek bastûrbûneke olîgarşîkî ye. Derbirinên dewleteke laîkî, demokratîkî, civakî ya hukukî ku di serê makezagonê de wek çawaniyên esasî yên Komarê tîne bi lêv kirin qet tu demê nehatiye pêkanîn. Feraseta ku tê gotin ku Neteweperwertîya Tirkîtiyê ne li ser bingeha tu etnîsîteyê ye li aliyekî; di bingeha xwe de di temamê rêxistina leşkerî, îdarî û dadmendî ya rêxistina dewletî de feraseteke esasgirtina etnîsîteya tirkîtiyê serdest hatiye girtin û ev bîrîqas û qethî ye.

Pêvajoya netewe-dewletî ku piştî peymana Westfalya hatiye dest pê kirinê wek armanc, afirandina welatîyên yektîpî û bastûreke çandî ya li ser vî esasî daye pêşîya xwe. Vê pergalê çandên derveyî çanda serdest tev ji holê rakir. Vê jî rê li ber qetlîamên çandî yên bawer neker vekir. Car de di vê pêvajoyê de du şerên cîhanê û bi hezaran şerên herêmî û xwecîhî derketin. Di encama vê de pêvajoya netewe-dewletî gihast

faşizma Hîtler. Piştî şerê cîhanê yê duyemîn dewletên Ewrûpayî ji ber ku ev dîtin, hinekan ji wan berê xwe dan federalîzmê, jixwe Yekîtiya Ewrûpa jî di encama vê de derket holê. DYE (ABD) jî bastûreke îdarî ya ku vê xetereyê berteref bike esas girt. Lê ji ber ku dewletên mîna Fransayê qencê teneqîştin vîna îro hê bi pîrsgirêkên ku qismî be jî didomin re dîlîbîkin.

Lê li Fransaya ku ji bo feraseta netewe-dewletî ya li ser bîngeha etnîkî ku wek modeleke herî xurt tê ye nîşandan jî guherînên ji asayî pêk tên. Ji ber ku hat dîtin êdî bi vê pergalê hew jiyan dimeşe, ji bo ku li welêt çand û zimanên cuda bi azadî xwe bînin zimên astengên heyî hatine rakirin û ev çandan girtine bin baskên ewlehiya zagonî. Bi “Zagona Zimên ya Dîxionê-Dixion Dil Yasası” mafê perwerdeyê, weşanê, hwd. ya bi zar û zimanên Korsika, Bask, Broton, Alsas hatine dayin. Li Îtalyayê ji zimanên Sardî, Elmanî, Fransîzî, Slovanî re, li Avusturyayê ji zimanên Slovanî, Hîrvatî, Çekî, Macarî, Sorabî re, li DYE ji zimanên Îspanyolî, Finlandî, Swêdî re, li Ûnanistanê ji zimanê tirkî re di warên cur be cur de mafên xweserî hatine dayin. Yek encama pergala netewe-dewletî ya navendî ya bihezn li Iraqê derketiye holê. Îro derketiye holê ku sedema bîngehî ya hevxiqandina etnîkî ya ku li erdnîgariya Iraqê têjiyîn sazûmana Sedam ya ku li ser bîngeha neteweperweriya ereban hatibû rûniştin e. Tiştê ku Iraqê xistiye rewşa îroyîn, ji dêvla ku cudahiyan li dora feraseta demokratîk bi rêxistin bike israra di feraseta bi ber pê çûna neteweya navendî ya rêvebirîya dewletê ye.

Li Tirkiyeyê digel vegotina ku serdestî bêqeyd û şert ayidî mîlet e, vîna mîlet di ser her tiştî re ye, mekanîzmeyên ku gel bi awayekî demokratîk tevî rêvebirîya dewletê bikin nayên pêkanîn, rastiya ku wêristiya leşkerî timî li ser siyaseta sîvîl e, wek rewşeke asayî tê qebûlîkin.

Dema ku mirov Tirkiyeyê bi de ber demokrasîyên hemdem ku êdî pîrsgirêk li herêman yanî li cihê ku pîrsgirêk lê heye û bi yê ku pîrsgirêkê dijîn re tê nîqaşîkin û çareserîkin; Tirkiye bi bastûra xwe ya îdarî giran, laşgiran, burokratîk û bi navendîyeke hişk î dîrî herêma

hatiya xitimandin. Enqereya ku bi rojavayiya xwe, bi rojhilatiya xwe, bi bakur û bi başûriya xwe bi pirsgirêkên cuda yên weke çandî, civakî û aborî re rû bir û ye, bi qasî ku ne xwedî vîneke ku dikaribe van pirs-girêkan çareser bike jî ne hêzeke wê ya ku dikaribe vê pêkbîne jî maye.

Li ser vê bingehe Kongreya me, wek tiştekî mecbûrî yê jênerêv dibîne ku veavahiya îdarî-siyasî ya Tirkîyeyê bi reformeke ji asasî were guhertin. Dema ku mirov encamên guftegotên ku hatine kirin, tecrûbeyên ku di gelemperiya cîhanê de hatine jiyîn û rewşa heyî ya Rojhilata Navîn dide ber çavan, dewletbûn û ilim jî dewletbûna li ser asasê netewî ji dêvla ku azadî û demokrasîyê ji gelan re bîne, tehdeyî û pêkutiyê tine û ev aşkere ye.

Li gorî vê tesbîtê, ji dêvla feraseta ku ji her neteweyî re dewleteke cuda bê xwestin ku ji rasteqîna rewşa heyî û felsefeyî bi dûr e û gelan bera qirika hev dide û dike ku gel hev qir bikin; veavahiya modeleke îdarî-siyasî ya ku yekîtiya gelan ya demokratîk esas bigire, demokrasîyê nexwe hepsa meclîseke gelemperî, hesan bike ku gel tev tevî nîqaş û mekanîzmayên biryaran bibin, bike ku tevayên pirsgirêkên civakê yên asasî li cî û herî baş bîne çareserkerin, weke motaciyeke xurt xwe dide der. Kongreya me, Modela têgihkirina hemdemdî ya xweseriyeke di asta ku di nav yekîtiya welêt de wê gel li her derê xwedî soz û biryarê be û cudahiyên xwe bi azadî bîne ziman, weke “xweseriya demokratîk-demokratîk ozerklîk” diyar dike. Xweseriya demokratîk ku tê wateya rêveberiya xas ya demokrasîyê, wateya ku hundirê Komara Demokratîk dadigire ye.

Xweseriya Demokratîk;

- Pêş dibîne ku di veavahiya Tirkîyeyê ya siyasî û îdarî de bi armanca ku demokrasî pêk bê reformên asasî çê bibin,
- Ji bo rêbazên ku çareseriya pirsgirêkan derxe holê ji felsefeya ku herêmê xurt bike û gel bike xwedî soz û biryar tevdigere,
- Ji bo ku gel tevî pêvajoyên biryaran bibe tevîbûna demokratîk diparêze û li tevayê yekîniyên herêmî pergala meclîsê esas digire,

- Ji dêvla tenê feraseta xweserî ya li ser “Etnîkî” û “Ax”ê veavahiya ku herêm û xwecî yên ku tê de cudahiyan çandî xwe bi azadî tînin ziman diparêze,

- Pê dibîne ku “Al” û “Zimanê Fermî” ji tevayê “Neteweya Tirkîyeyê” re derbasdar be lê beramberî vê her herêm û her yekîniyên xweser bi nîşanê û rengên xwe rêveberiya xwe ya xweser û demokratîk ava bike

- Çareserîya pîrsgirêkan tenê di veguherîna pergala dewletê de nabîne, bitêrbûna xweser ya civakê esas digire.

Dema veguherîna di veavahiya îdarî-siyasî ya Tirkîyeyê de tê pêşdîtin; hîlbet bi pêşî divê veavahiya demografîkî derkeve holê û ji bo vê xebatên divêtî mecbûrî ne.

Kongreya me pîrsgirêkên bajaran ên hevpar ji Stenbolê heta Antalyayê, ji Edenê heta Samsunê, ji Edîrneyê heta Qersê tên dijîn û kêşeyên hereman û taybetmendiyên wan, ên her rengê kêşeyên civakî di nav dewletek demokratîk û şareza de û hêsantir çareser bike. Û dibêje wê çareserî bi modela “Xweserîya Demokratîk” a akîlane pêk bê. Her wiha xebatên makezagoniyê jî li ber çav digre û dixwaze reformên di warê siyasî û revebertiyên heremî de jî pêk werin û bibin hîmê esasî.

Di vê modela rêvebertiya karîgerî de têkiliyên aborî, civakî û çandî, bi riya bikaranîna “Navedîtiya Ademî” bajarên cîran û têkildarî hev wek meclîsên bajaran divê meclîsên heremî bi hîlbijartinê werin ser kar û ava bibin. Ev meclîsa deverî wê ji qada karê perwerdehiyê, ya tenduristiyê, ya çandê, ya xizmetên civakî, çandinî, bahrevanî, senayî, avayî, hawîrdor, turîzm, telekomînasyon, ewlebûna civakê, pîrsgirêkên jinê û werzîşê berpirsiyar be. Desthilatiya navendî jî wê ji kar û barên derveyî, aborî û pasûvaniyê berpirsiyar be. Kar û barên xizmetên dadê û ewlekariyê jî wê bi desthilatiya navendî û meclîsên heremî bîrêvebirin.

Meclîsên heremî wê anegorî gelheyê û pêşveçûnê li gel ku her sal butçeya ku navend ji heremê re vediguhezîne, wê parekê jî ji dahatuyên heremî tên bi destxistin bigre û xizmetên xwe bidomîne. Ji bo deverên paşvemaî wê cudatîyek pozîtîf bikarbîne.

Ji van meclîsan re “meclîsên heremî”, ji kesên ku di van meclîsan de peywirdarin jî “nûnerê heremê” tê gotin. Meclîs him serokê meclîsê hildibijêre û him jî endamên lijneya rêvebertiyê a ku lê kar dimeşînin cuda cuda hilbijêre. Serok û lijneya revebertiy, ji bikaranîna biryarên ku di meclîsê de hatine girtin berpisiyar in.

Ev sazûmanî nayê wateya federalîzmê û etnîsîteyê; ev rêvebirina deveran azîneya bi pêpelûk û demokrasiya beşdar esas digire û alîkariya rêvebirinê ye. Her devereke bi navê wê yê taybet an jî bi raya meclîsa wê deverê bi navê bajarê herî mezin tê binavkirin.

Di vê modelê de şaryarên(walî) bajaran, him biryarên navendê û him jî biryarên ku lijneya rêvebertiya heremî bigre bicih bîne û bisepîne berpisiyar e. Rêxistinên wezaretan jî bi heman şeweyî ne. Meclîsên Gelemperî yên Bajêr, Şaredarî, Keyatî û saziyên heremî yên din wê hebûna xwe bidomînin.

Bi kurtasî Meclîsên Heremî yên ku li Tikiyeyê ava bibin wê hejmara wan li dora 20- 25 an be. Di navbera TBMM'yê û revebertiya heremî de wê ev rêbaz ji bo kar hêskirînin, zêdetir beşdarbûna gel a ji bo rêvebirinê, sazûmaniyek demokratîk û şareza û karîgeriya wê, di pêşerojê de bi nîqaşên dadî, akademîk û siyîsî berdewam be û wê teşe bigre.

Kongreya me bi vê modelê bi Komara Dmokratîk bawere û wê ev jî ji bo pêşerojê bibe pêngavek. Di sazûna komarê de ku diyar e demokratîkbûyîn pêk nehatiye bi vî awayî û bi vê modelê wê jiyanek demokratîk were bidestxistin. Ev yek di hema demê de tê wateya ku Ataturk ji rojnameger A.Emîn Yalman re wek Muxtariyeta Heremî bi nav kiribû, wê di şert û mercên îroyîn de pêk were têkeve meriyetê.

Civak bi “Xwesriya Demokratîk” re rêxistinên xwe yên xwerser û sîvîl bi hev re hidide dest, kirariya “Xwseriya Demokratîk” bi xwe “kêmdewletî” ye û “pircivakbûn” e. Bi vegotinek din, ev model, pergala feraseta “kêmqedexekirin” ê û “pirazadbûn” ê bipergal dike. Ji ber vê ye ev pergala li bende çareserkirina dewletê namîne. Ev pergala pergalek demokratîk e. Di vê pergale de saziyên sîvîl û yên serbixwe pirsgirêkên xwe, bi rîya beşdarbûna gel xwe bixwe çareser dike û dixwe piratîkê. Ji

kêşeyên aboriyê da yê hawirdorê, ji kêşeyên tenduristiyê da yê çand û hunerê û pirsgirêkên jinê yê ji bo azadiyê, di qada civakî de saziyên xwe yê xweser saz dikin. Kongreya me ji aliyekî ve ji bo reformên di dewlêtê de pêk bîn hewl dide, ji aliyê din ve jî biryar hatiye girtin da ku civak xwe bi rexistin bike.

Kongreya me bi taybetî têgiha “NETEWE” ya ku ne di makezagonê de cih digire, di wateya ku netewebûna demokratîk îfade dike bi navê “NETEWEYA TIRKIYÊTIYÊ” ji nuh ve bê pênasandin û divê ew teqez di makezagonê de cihê xwe bigire

Di dewsa pênasandina her hemwelatîyek tirk e de, pejiwandina anegorî kesên xwedî nasnameyên çandên cuda û li ser hîmê nasnameyên çandî, tavehiya hemwelatîyên Tirkiyeyê hemêz bike bi navê “TIRKÎYEYÎBÛN” ê û hemwelatîyê komarê esas bigire. Di avakirina vê pergalê de nasnameyên ji aliyê çandê ve cuda wê cudabûna xwe di bin ewlekariya zagonê de biparêze û pêşve bixe. Bi vî awayî wê xwe bigihînin azadiyê. Ya rast, ev yek di sala 1921 ê de hatibû pejiwandin, Lê ev maf bi makezagona ku di sala 1924 an de hate çêkirin de jê hatin derxistin. Ji vê bonê wê felsefeya sazkirina komarê bi peymanek civakî da ku di makezagona nu de cih bigire û xwe bigihîjîne qirnê 21 mîn.

Di makezagona nu de “Makezagona Komara Tirkiyeyê hebûna hemû çandan bi şeweyekî demokratîk dipejirîne û her çand dikare xwe tê de îfade bike.” ku îfadeyek bi vî awayî di makezagonê de bicih bibe, wê ji bo demokratîkbûna Tirkiyeyê û çareserkirina kêşeya kurd rêyek vebe. Pêkûtiyên li ser zimanê kurdî û yê din wê bi vê yekê ji holê rabin. Em dixwazin têgehên wek “hemwelatî” û “netewe” ku aniha di makezagonê de cih girtine ji nu ve bîn pênasîn. Ev daxwazên me ji bo raferandûma makezagona nu pîvan in.

Ji sala 1924 an vir ve her çiqas pêkûtî û kirarî li ser zimanê kurdî û kurdan be jî, ziman û çandên din jî ji van kiraran bêpar nemane. Loma jî “Netewetîya Tirkiyeyê ya ku ji netewe û çandên din pêkhatiye divê bîn parastin û ji bo gur û geşbûna wan tevdîrên nu bîne girtin. Pêdiviya dewlêtê jî bi vê yekê heye. Her çiqas zimanê fermî tirkî be jî li gorî taybetmendiyên herem û civakê divê zimanê wan di nav raya giştî û di saziyên

fermî de li gorî peymanên navneteweyî di makezagonê de bê mîsogerkirin. Maf ne li ser nasnameya xwe siyaset kirine, divê tevekên çand û nasnameyan karibin li ser çand û hunera xwe bi azad birêxistin bikin, saziyên xwe ava bikin û ev yek bê mîsogerkirin. Her wiha qedexeya azadiya hizirînê û xweîfadekirina wê, divê ji makezagonê bê derxistin.

Çavkaniya newekheviya civakî, ji newekheviya jin û mêr tê. Ku wekheviya zayendî neyê çareserkirin, bi tu awayî daxwazên azdiyê û wekheviyê biwate nabin. Ji vê boneyê polîtîkayên wekheviya zayendî ya civakê divê wisa bin; divê jin, di nav civakê de, di siyasetê de, di aboriyê de, bi çalak cihê xwe bigire. Divê ev yek aşkere û zelal di di makezagonê de bê mîsogerkirin.

B- JI BO ÇARESERIYÊ PÊŞNIYARÊN ABORÎ Û CIVAKÎ YÊN DEVERÊ

BEŞA 1: POLÎTÎKAYÊN ABORÎ

Di dîroka Komarê de ji ber polîtîkayên aboriyê yên dewletparêziyê û ji ber lêkdanan dever paşve maye. Divê êdî rayedar terka van kiraran bike. Pêdivî bi hin tevdîrên aborî yên esasî heye. Hevsenga di navbera desthilatiya navendî û deverê de divê pêk bê. Divê bi lezgînî ji bo deverê hin çavkanî bîr veqetandin û têkevin meriyetê. Ji bo vê yekê divê rêvebirên heremê xwedî ray bin. Ji bo geşedana heremê divê modelên li dewletên ku bi vî awayî tîr bi rêvebirin mînak bîr girtin.

Ku em bixwazin polîtîkayên ji bo çareserkirina kêşeya kurd bikin û kêşeyê çareser bikin, divê kêşeyên civakî û yên aborî bi karîgerî û berfirehî em hildin dest. Lê polîtîkayên ku em ê bimeşînin divê ne demborî bin, lê mayînde bin. Divê rastiya heremê û rastiya civakê li ber çavan bê girtin. Rastiya heremê ev e. Heta niha her tim piştî xwe ji belengazî, tahde û koçberî rast nekiriye. Divê em bi van rastiyan re rarû bin. Çawa ku li Katalanê û Baskê asta aboriyê zêde bûbû jî dîsa nekaribûn pêşiyê li lêkdan û tadeya etnîkî bigrin. Ji ber vê yekê jî tenê çareserkirina aboriyê nikare kêşeyê çareser bike. Bes çareserkirina pirsgirêkên civakî, sîyasî û yên aborî ku bi hev re bîr çareserkirin wê ji aştiyek mayînde re re xizmetê bike.

Li gorî daneyên Rêxistina Devletê ya Plansaziye (RDP)-(DPT) ya sala 2003'an, Devera Rojhilat a Anatoliye û Devera Başûr a Anatoliye li gorî rêzkirina ji bo pêşveçûn û geşedanê de di rêzê dawîn de cih digirin.

Ji aliyê paşvemaîna civakî û ya aborî ve di nav 16 bajaran de jê 14 bajar li Devera Rojholat a Anatoliye û li Devera Başûr a Anatoliye ne.

Devera Başûr a Anatoliye di warê çandinî û sektora sanayiye de li gorî hilberînê û daneyên îstatîstîkî pir li paş e. Vê yekê jî bandorek neyînî li ser civakê kiriye. Bajarên ku li rojavayê welêt in ên wek Stenbol, Îzmîr û Ankarayê ji deh hezar kesî re bi dorê 20, 23 û 32 dadger e. Lê ev dane jî gelek kêmtir e. Di navbera bajarê Ankarayê û Agiriyê de 13 qat ferq heye.

Her partiyek siyasî van gotinên newekheviya civakî û ya aborî bilêv dike, lê belê di polîtîkayên xwe de tu guherînekê pêk naynin. Diyar bû ku gotinên desthilatiya 59 emîn a di der barê zagona teşwîkê, razemeniyên teşwîkê û ji bo şixulîna razemaniyê çi encamek erênî jê nehat girtin.

Pêşniyarên çareseriyê

1. Di serî de rêveberiyên herêmî; koordînasyona bi hêzên herêmî re şert e. Polîtîkayên ji beşdariya herêmî dûr, yên aborî ku li ser navenda bingeha mirovî nîn in wek mînak di projeya GAP'ê de, şansa wan a serkeftinê nîn e. Weka her qadê, diyaloga çalak a di navbera qada herêmî û navendî de, dê encamên erênî derxwe holê.

2. Beşek ji hatinên bac û xercan û beşek jî, ji çavkaniyên herêmî ku selahiyeta wan hatiye zêdekirin; ji meclîsên herêmî re werin hîştin ji bo çareseriyê pirsgerêkên gel ên aborî-civakî tên bikaranîn.

3. Ji bo çêkirina dengeya civakî û aborî ya herêman ku xira bûye û ji bo cudahiya pêşveçûnê ya nav bera herêman de; bi taybetî madencîtî, senayiya ku girêdayî çandiniyê ye, xwedîkirina heywanan, turîzm û ked di sektorên giran de, ku pêşveçûnê ji xwe re bixe armanc zagoneke teşwîqê derkeve. Ji zagona teşwîqê ya ku berê hatibû derxistin; tevahiya bajaran bi awayekî wekhev sûd jê digirtin. Bêguman bêtir ku em li asta

bajarên me yên ku li nav welat in binêrin em dixwazin tevahiya bajarên me pêşve herin. Lê dema ku ji bo rojava û rojhilatê welat teşvîqên raze-meniyê yên wekhev werin pêkanîn, ji ber rewşa pevçûn û tundiyê; veberdêr (yatırımcı) dê bi xwezayî bajarên rojava tercîh bike. Ji bo vê em ji bo herêma li ser pêdiviya zagoneke taybet a teşwîqê radiwestin.

4. Sazkirina binesaziya herêma xweser û demokratîk wek (ragi-handin, enerjî û hwd...) ji razemeniyên aborî re tê amadekirin.

5. Çêkirina rêyên Bakur- Başûr û Rojhilat-Rojava di xurtkirina têkiliyên civakî de bîvê nevê gere hebe.

6. Di çarçoveya pêşvebirina aborî ya de fonên ku ji Yekîtiya Awrûpayê werin girtin; di çarçoveya 'cudakariya pozîtîf' de bibin herêman û di bikaranîna van fonan de li gor pêdiviya îlkeya îsabetê, di modela siyasî û îdarî de sazkirina xweseriya demokratîk heta tu bêjî girîng e.

7. Hem ji bo pêşvebirina aborî-civakî ya herêma ku rola motorê bilîze û hêzên herêma bixe tevgerê, hem jî ji bo koçberiya ji herêma ya li derve; bajarên me yên wek Trabzon, Diyarbekir, Wan, Erzerom wek bajarên metropol ên herêma tên avakirin.

8. Kapasîteya deriyê sînor ê Xabûrê tê zêdekirin; bi rêveberiya Federa ya Kurdistan û Iraqê re têkiliyên dostanî û tîcarî tên pêşvebirin û herêma azad tên avakirin.

9. Bi armanca çareseriya giştî ya koçberiya bi zorê û kêmkirina zoriya koçberiyê ya li ser bajaran; ji welatîyên me yên ku dixwazin vegerin gundên xwe mercên guncaw tên amadekirin, ji bo kesên ku dixwazin li bajar bimînin bi bajar re bibin yek têkiliya wan baş bibe; tedbîrên civakî û aborî tên girtin û bi xebatên di vê îstîqametê de bi rêveberiyên herêma re hevkarî tê kirin. Divê dev ji pêkanîna herêma bi ewlehî were berdan û xistina jiyanê ya projeyên pêşvebirina çolteriyê debasê jiyanê bibin. Ji bo entegrekirina kesên ku dixwazin ji cihên ku koçber bûne bimînin divê Projeya Veguheriya Bajariyê were pêkanîn; ji bo çareseriya pîrsgirêkên girîng ên wek tendirustî, îstîhdam, perwerdehî û bicihbûn projeyên giştî werin pêşvebirin.

10. Li herêmê, ji bo projeyên ku îstîhdamê bi xwe re bînin zagonên lazîm ên îdarî tene kirin. Di vê çarçoveyê de li bal qadên KOBî û razemeniyên teşvîkê, kredî û subvansiyon, muafiyetên bacê hwd. û ji bo qadên wek amadekariya bînesaziya razemeniyan, ragihandin, enerjî, agahî-ragihandinê re pêşengî dayîn. Di belavkirina teşvîk û razemeniyên giştî de zêdetir bi ser pêkanîna cudakariya pozîtîf de çûyîn.

11. Ji dervayê van projeyên dûvedirêj, pîrsgirêkên ku bi lezgînî li benda çareseriyê ne hene. Divê hukûmet bi fonên taybet bi Mudûriyetên Xizmetên Civakî û Tendurustiyê, rêveberiyên herêmî û saziyên civakî yên sîvîl re bi hevparî bixebite û bi taybetî ji bo pîrsgirêkên wek perwerdehî, tendurustî, bicihbûn, tundî, birçîbûn ku jin, zarok û ciwanên mexdûrên koçberiyê di jîn polîtîkayên civakî pêşve bibe.

Beşa 2: Polîtîkayên Civakî

Li herêmê bi taybetî di nava bîst salên dawî de; ji ber rewşa civakî, felaketa aborî, xizaniya girseyî û ji ber van sedeman rewşên ku travmayan afirandine mudaxeleya lezgîn dixwazin.

Di nava welat de bûyera di Nav Welat de ji Cihê xwe Derxistin; ji pîrsgirêkên civakî û etnîk, siyasî, dîrokî ya Başûr-Rojhilat û Rojhilat, nikare were veqetandin cuda were dîtin. Li bal vêya hebûna dewletê ya li herêmê bi piranî pîrsgirêkên wek ji “dûr de” û bi giranî bi hîskirina tedbîrên leşkerî kêmasiya baweriyê ya welatî-dewlet kêmsiya baweriyê, koçberî-xizanî-civakî hîn zêdetir ketiye rewşek bi teşqe.

Di navbera salên 1984-1999'an de ji ber pêla koçberiyê, li Tirkiyê ji rewşa 1960 û 1970'yan de ji koçberiya ku hatibû jiyîn cuda ye ji ber wesfên aborî civakî nîn e, bi piranî ji ber mercên ku ji pîrsgirêka kurd û tirsên ewlehî, koçberiyê ku bi zorê pêk hatiye çêbûye. Ji ber pevçûn û ji koçberiya bi zorê xizanî, xizanhîştin û problemên civakî li bal îhlalkirina mafê mirovan; di heman demê de, di asta îhlala peymanên navneteweyî de ye ku Tirkiye ya aliyê wê ye yan jî ne aliyê wê ye. Li herêmê ji ber rewşa pevçûnê ku hatiye jiyîn; li ser kurdên ku hijmara

wan di navbera 380 hezar û 3,5-4 milyonê de hatiye diyarkirin bi polîtîkayên koçberiya bi zorê ji aliyekî ve herêma bê însan hatiye hîştin li aliyê din jî xebatên aborî ku damarê hebûnê yê gelê herêma ye ji holê hatine rakirin.

Vegera Qadên Jiyanê û Avakirina Mercên Vê Yekê

1. Vegera qadên jiyanê mafek e. Ji vî mafî tevahiya mexdîrên koçberiya bi zorê bi şert îstîfade dikin.

2. Dewlet neçar e ku bawerî bi welatîyên xwe bîne. Mafê tu dewletê tune ye ku welatîyên xwe wek sûcdarên potansiyel bibîne. Bi van sedeman biryara vegera gundan hêzên ewlehiyê nikarin bidin. Biryara vê encax welatîyên ku daxilê nifûsa wî gundî ne dikarin bidin. Peywira hêzên ewlehiyê ev e ku ewlehiya gundê ku veger lê çêbûye saz bike. Peywira aliyên giştî jî, ji bo mexdûriyeta wan bi alî bixe; li gundê ku lê hatiye vegerandin; alîkarî û avakirina jiyaneke însanî ye.

3. Pergala Cerdevaniyê ku li pêşiya vegera qadên jiyanê (vegera gundan) astengiyek mezin e were rakirin. Cerdevan ji çekan werin paqijkirin girêdayî kedê kar ji wan re were dîtin û bi keda xwe werin îstîhdamkirin. Erazîyên ku dest danîne ser wan, carek din îfadeyî xwediyên xwe yên berê werin kirin.

4. Berî vegerê, tevahiya gundên ku hatine valakirin, hawirdorên van gundan û zozan ji mayînan werin paqijkirin. Erazîyên mayînkirî yên di sînora de, dê li gor berjewendiyên civakî werin nixandîn.

5. Ji bo geşkirina xebatên aboriyê yên wek xwedîkirina mozan, heywancîtî, sera, û hilberîna nebatên endustriyê, tesîsatên pêdivî werin sazîkirin û werin teşwîqkirin. Ji bo gundî kooperatîf û yekîneyan ava bikin alîkariya teknîkî û huqûqî were sazîkirin.

6. Di pêkanîna projeya xwedîkirinê de însiyatîf ji welatîyên me yên ku vegeriyane gundên xwe re were dayîn, krediya ku mijara gotinê ye tenê kesên ku girêdayî piraniya malê (emval) xwe dê pergala temînatê were pêşvebirin, li kefaletê neyê gerandin.

7. Koçberiya bi zorê ku bi milyonan mirovan ji qadên wan ên jiyanê û têkiliyên wan ên hilberîna aborî veqetandîye û bûye sedema tevahiya windahiyan madî û manewî, bi lezgînî û bi awayek adîl tê werin tanzîmkirin. Ji bo vê krîter û çarçoveya tazmînata Zagona heyî ya Hijmara 5233 were firehkirin, serîlêdan bi awayek çalak û zelal werin birêvebirin. Ji bo tazmînkirina adîl a ku ji ber koçberiya bi zorê çêbûye, tenê ji bo kêmkirina pîrsgirêkên aborî yên mirovên ku li kenarên bajaran dijîn na, li gor karakterê dewletê yê civakî berpirsariya xwe ya ji bo welatîyê xwe derbasî jiyanê bike; wek xebata zagonê, rê û rêbaz, miqtar û prosedur dê xizmetî çêkirina têkiliyên welatî û dewletê ku xira bûne bike. Mixabin, bikaranîna zagonê ya heta niha çareseriya pîrsgirêkan û pêkanîna edaletê nebûye, ji bo ser pêşerojê bigre, ji bo rastî derneyên holê hatiye pêkanîn.

C- PÎLANA ÇALAKIYÊ JI BO REWŞA BÊPEVÇÛNÎ

Piştî hîlbijartinên 22 Tîrmeha 2007an Tirkiyeyê ketiye pêvajoyeke nû. Tevayê hêzên polîtîk ji cihê xwe û li ser tiştên ku ew ji xwe re li pêş dibînin berê xwe didin pîrsgirêkên welêt û pêşniyarên çareseriyê dikin. Lê belê gerûyên hêzên ku dikarin di çareseriya pîrsgirêkan de rol bigirin mixabin ji bo pîrsgirêka bingeîn û dilşewat a welatê me çavên xwe digirin.

Va giha 30 salî ku welat qada şer e, digel ku ev jêdera bingeîn a ku tevayê pîrsgirêkên welêt kûr dike ye jî, hê jî weke pîrsgirêka terorê û ewlehiyê tê dîtin û li ser vê bingehê pîrsgirêk bi her awayî hê jî kûrtir dibe. Bi dehan salan e feraseta ku wê pîrsgirêkê bi heman tevdîr û hîş çareserbike, derketiyê holê ku biqethî binketî ye. Civak ji ber vê û bi her awayî gelek tiştên nirxdar winda dike ku paşvegera wan ne mimkûn e. Mirovên ku li ser erdnîgariya me dijîn gişt dixwazin êdî ev pîrsgirêk çareser bibe. Êdî qet tu mirov van canê ku windadibin û êşa ku her rojekê dikeve nava malbatekê fêhm nake nabêje ku tê qebûlkin. Derbirinên wek “EZ Ê NEBÊJIM BILA WELAT SAX BE”, “BILA SAX BE LÊ HEYA KU” diyariya vê ye.

Berdewama rewşa pevçûnê, di navbêna gelên ku zêdeyî hezar salî li ser vê xakê bi hev re dijîn û di gelêk warên jiyânê de hevparî kirine de dijminahiyên ku nayên cebar kirin û vegera wê jî pir dijwar derdixe holê. Di vî warî de şiyariyên girîng li gelek deveran derketine holê. Lê mixabin evanan ya bi zaneyî nehatine dîtin an jî ji aliyê hinekan ve bûne alavên polîtîkayên rojane.

Wek partiyeke ku em li tevayê pirsgirêkên Tirkîyeyê xwedî dertên û ji bo vê jî di lêgerînên rêyên çareseriyê de ne, em dixwazin pêşî li welatê me rewşeke bêpevçûnê bê li darxistin û di pê re jî gavên mayinde bêne avêtin, em girîngîyeke jiyânî didin vêna. Em dibînin ku di warî de piştî ku encamên şênber derneyên holê, li welatê me aştiya hundirîn, hizûr û geşî wê pêk neyê. Ji ber vê ev bi salane em di nav hewldanên wisa de ne ku aştiya hundirîn pêk be. Me ji bo vê gelek bedêl jî dan. Ji ber ku, em dizanin rêya tekane ya xwedîlêderketina rûmetên hevpar yê jiyana me ya hevpar ya ku bi hezaran sal ve derketiye holê û jiyandina wan ev e. Bi şahidiya dîroka me ya nêzîk me dît ku hewldan û rêyên dinê toven neyariyê direşînin navbera her du civakan û roj bi roj vê neyariyê zêdetir dikin û ji vê pê ve ji tu tiştî re jî nabin. Israr û îrada me ji bo vê ye.

Em dizanin bi têkiliya biratiyeke azad û wekhev a ji hevpariya dîrokî hatiye ku ev welat ji nûv de were veavakirin wê bi her awayî bi vî welatî û mirovên wê re bide qezncîkirin. Armanca me; em îtibar û rêzek mînakî bidin gelê xwe, welatê xwe û tevayê herêma xwe.

Ji bo pêkanîna aştiya hundirîn û ji nûv de veavakirina têkiliyan wek partî heya îro em bi hişmendiya berpirsiyarî tevgeriyan. Di van rojên krîtîk û hêrsdarî ku Tirkîye tê de ye de em bi biryarin ku tiştên têkevin ser milên me bi cih bînin. Ji bo ku rewşa bêpevçûnê pêk were û her ku diçe aştiyeke mayinde saz bibe em ê hewildanên xwe gur bikin.

Partiya me heya îro ji bo ku pevçûn bisekinin û rewşeke ku çareseriya pirsgirêkê derxe holê pêk were ket nava gelek hewldanan. Van hewldanan car bi car bersivên erênî jî dîtin. Vêna bu sedema ku di civakê de hêviyên çareseriyê derên holê. Lê van hewildanên me her car ji aliyê kesên ku ji pevçûn û hêrsdariyê tînin xwedîkirin ve hatin asteng kirin û bêencam hatin hiştin. Ev ber pê ve çûn di nav gel de bû sedema

bawerî şikestin û bêewlebûneke xweyayî û ev li gorî wan li cî bû. Ji ber vê, wek partî em ê rola xwe ya pêşengiya pêvajoyeke hê cidîtir ku encamê bistîne, bileyzin. Têcrûbeyên ku hatine jiyandin diyar kirine ku agirbestên yekalî nikarin encamên mayinde û erênî biafirînin. Li gorî sûdwerjirtina van têcrûbeyan em dê têkevin nav hewldanên rewşa ku pêvajoya bêpevçûnên dualî dest pê bibe û her ku diçe ev mayinde bibe.

Ji bo vê;

1. Di bingeha pevçûnên ku li welatê me dertên de pirsgerêka kurd heye. Di xebatên MAKEZAGONA nû de ku ber pê çûnên pirsgerêka kurd erênî û berfireh bin dê alîkariyên girîng bide ku qada aştiyê pêk were. Li derdora vê bi tevayê veavahî û hêzên din re dê xebata hevdtîtin û hevpariyê pêş bikeve.

2. Ji bo ku rewşeke bêpevçûnî ya mayinde pêk were, dê bê xwestin ku li ser tevî derdorên têkildarî vê meseleyê bandor bê çêkirin. Ku rewşeke erênî derê holê û hêzên têkildar bierênî ber bi vê bête em dê mîsyona navbênkariyê dikaribin hildin ser milên xwe.

3. Bi rêxistinên civakê yên sîvîl û bi veavahî û saziyên demokratîk re ji bo rewşa bêpevçûnî derê holê em dê têkevin nav hewldanên hevpar, ji bo ku rewşeke guncan û hêzêke bibandor ava bibe dê xebat bête kirin.

4. Bi hêzên derve yên ku dê bikaribin ji bo rewşeke bêpevçûnî ris-teke girîng bileyzin re-Rêxistinên civakî yên sîvîl ên navnetewî yên ji bo aştiyê, YE, DYE û Rêveberiya Federe ya Kurd- dê têkilî bête danîn û pêvajoyeke dîplomatîk a li ser vî barî dê bê dest pê kirin.

5. Ji bo komeke xebatê ya ku ji bo van karan bike ya ku partiya siyasî, meclîsa aştiyê, civaka sîvîl, nûnerên rêxistinên girseya demokratîk û kesayetên taybet di nav de derê holê, partiya me çî peywirên ku dikeve ser milê wê dê bi berpirsiyariyeke berz bîne cih.

8'ê Mijdar 2007

**2. KONGREYA AWARTE YA
PARTIYA CIVAKA DEMOKRATÎK**

DEMOCRATIC SOCIETY PARTY

Democratic Society Party (DTP) was established in 2005 as a political outcome of the Democratic Society Movement. The Democratic Society Movement emerged immediately after the 2004 local elections as the culmination of search for a new “social movement” in the political arena. After approximately four months of endeavor, the movement was declared to public in 22 November 2004 by the former deputies of the (closed) Democracy and Labor Party (DEP) Orhan Doğan, Leyla Zana and Hatip Dicle. In this period, the emphasis rested, above all, on the establishment of a movement that finds its power base completely among the people. At the same time, “the supra-identity of belonging to the Nation of Turkey”, “the democratic and peaceful solution of the Kurdish problem” and “concern for all problems of the country” and “inclusiveness” were attributed primary importance. DTP has also established its political stance and organizational structure on the basis of these fundamental principles. The party has grassroots organizations in 41 provinces, which exhibit a potentially powerful voter support. Nevertheless, due to the existence of a 10% electoral threshold, which still persists as an anti-democratic procedure; the party faces profound difficulties in parliamentary representation. DTP participated in the 2007 General Elections with independent candidates and currently has a fraction in Turkish Grand National Assembly composed of 21 people.

DTP defines itself as a left leaning mass party that perceives libertarian, egalitarian, peaceful, pluralist and multi-cultural society as

richness. It adopts democratic-local and horizontal style of politics in place of centralist and hierarchical politics; rejecting all forms of discrimination and racism. DTP sees the liberation of the humankind in the establishment of the free, democratic and ecological society.

Democratic Society Party conducts a political struggle aware of the urgency of establishing social peace in the country and emphasizing the necessity of an effort to restructure the legal, administrative, political, social, economic and cultural arenas through comprehensive democratic reforms. In this sense, it stands as the organization for struggle of all social segments regardless of ethnicity, class and gender which live on their labor including women, the youth and different belief groups.

The development of local democracy and local governance in Turkey today, replacing the rigid centralist structure of the state will contribute to the disappearance of the conception of the “mighty state” and to the shrinking of the authoritarian and bureaucratic state. This process also constitutes the precursor to the initiation of regulations that will put the state to the service of people. DTP also undertakes comprehensive effort oriented toward the implementation of urgent reforms for the effectuation of local democracy and conducts scientific research and discussion to this end. The party is a determined supporter of the EU membership process of Turkey from the same perspective. Democratic Society Party, which sees the EU not solely as a community of states, but a also community of people; makes considerable attempts for active involvement in the negotiation process in order to watch closely the implementation of reforms for compliance with the EU process and to ensure that the process serves the widest interests of society.

DTP, while regarding the creation of libertarian and democratic society as its fundamental principle; declares, in conformity with this

principle, that the Turkish Republic has been established by the Turkish and Kurdish people and all other ethnic groups and that the roots of fraternity between people lies in the depths of history. Hence, Democratic Society Party perceives the solution to the Kurdish problem and the peaceful future of people in the establishment of the Democratic Republic and in the principle of "free co-existence in the common homeland". In this context, the party is a staunch supporter in all platforms, of organized civil society, a social structure within which people can build their own identities and of the making of a new constitution in conformity with universal law; one that promotes a peaceful, libertarian, egalitarian and participatory society. The predication of the relationship between the state and religion upon the principle of democratic and libertarian secularism through which the state assumes a neutral role towards all religions which are allowed to freely express themselves is attributed primary importance by the party. DTP strives for the provision of the right to education in mother tongue for everyone without discrimination and for the establishment of a democratic conception concerning the press, intellectual reflections, culture and arts.

Democratic Society Party defends the establishment of gender equality in all aspects of life and demands constitutional guarantee for non-discrimination regarding sexual orientation. Departing from the view that establishing gender equality is a determining factor in achieving a democratic society; the party has created an organization of women, the development of which is based upon their self-will. The "Women Assembly" established in the party has an autonomous structure and shares its decisions/advice with the Party Center via its spokesperson. DTP constitutes the first party in Turkish political history that implements the system of "Co-Presidency" in order to achieve gender equality at the utmost level. The party places major importance to the representation of women in the political arena. Due

to this reason, it has the highest percentage of female representation in the parliament and local government. Out of 18 female mayors in Turkey, 9 of them are members of DTP.

The principle of positive discrimination is put into practice in every aspect of party life including nomination and election to party organs and committees. 40 % gender quota is implemented for determining candidates for local and general elections. Since the party closely observes the principles of grassroots democracy, widespread assembly style of organization is taken as basis in order to ensure broad participation.

**DTP - DEMOCRATIC SOCIETY PARTY'S
PROJECT OF DEMOCRATIC SOLUTION TO THE
KURDISH QUESTION**

A- REFORM IN TURKEY'S POLITICAL-ADMINISTRATIVE STRUCTURE AND MODEL OF SOLUTION TO THE KURDISH QUESTION

The Republic proclaimed after a joint struggle waged by the People of Anatolia in 1920's, has not been able to acquire a democratic quality in spite of the eighty-four years that have passed. The centralist system of nation state, while engendering the ignorance of cultural differences, has given rise to major discrepancies rendering the social and economic problems and demands for freedom and equality of all social segments in Turkey deadlocked.

In essence, the administrative conception that ignores cultural differences –particularly that of Kurdish people and yet that adopts the elimination of cultures through assimilation as official ideology, is devoid of providing solutions to any specific social problem. The current practices that aim at the imposition of uniformity on society through a monolithic understanding of state administration do not respond to social needs. Rather, they stand as the primary cause of prevailing problems and crises. The political and administrative mechanism of the nation state, organized as a rigid, centralist entity, corresponds a fortiori to an oligarchic structure rather than a Democratic Republic. The expression in the Preamble to the 1982 Turkish Constitution that qualifies the Republic as essentially a social, democratic, secular state, governed by the rule of law, has never been effectuated throughout the course of the republic. It is beyond dispute that the discursive non-ethnic (civic) understanding of Turkish nationalism apart, the military, administrative and judicial organization of the state has, in fact, been fundamentally established on an overwhelming conception of Turkish ethnicity.

The process of nation state building, initiated with the Treaty of Westphalia, has been fabricated on the generation of the uniform citizen and a cultural structure based upon such conception of the individual. This system has induced an extermination of the cultures outside the dominant culture; thereby paving the way for an incredible massacre of cultures. Again, during this period, the world has experienced two world wars and thousands of regional and local wars. Eventually, this process of nation state building has ascended to the level of Hitler fascism. In the aftermath of the Second World War, upon experience of the dangerous course of history, several European countries have adapted themselves to the federal administrative structure; hence, the European Union has emerged as the culmination of this orientation. The administrative structure of the United States has also been predicated upon an attempt to thwart this dangerous possibility. Nevertheless, states such as France are still tackling ongoing problems due to their insufficient perception of the issue.

Yet, even in countries such as France, which is presented as the most powerful model of nation state based on ethnicity, the eventual recognition of the impossibility of carrying along with the existing nation state system has led to the abolition of barriers to free self-expression of different languages and cultures, which took effect with accompanying legal changes acting as a bulwark. "Dixion Language Law" has granted the Corsican, Basque, Breton and Alsace languages the right to education, broadcasting and such. Likewise, autonomy in several degrees has been granted to the Sardinian, German, French and Slovene languages in Italy, the Slovene, Croatian, Czech, Hungarian and Sorab languages in Austria, the Spanish language in the USA, the Swedish language in Finland and Turkish in Greece. Contemporary Iraq also signifies one of the disastrous consequences of the centralist nation state system. It is revealed without doubt today that the Saddam regime which was

established on the basis of Arab nationalism stands as the major cause of the violent ethnic clashes taking place in Iraqi geography. The persistence of the system of administration based on a centralist conception of the nation rather than the organization differences around a democratic conception of the nation has reduced Iraq to its current state of affairs.

In spite of the discourse in Turkey stating that sovereignty unconditionally belongs to the people and that the will of the nation is superior to the rest, certain mechanisms providing the democratic participation of people in state administration has hitherto not been established and the military tutelage over civilian politics has been regarded as normal.

Compared to contemporary democracies where problems are discussed and solved in localities by the people encountering them, the rigid, centralist, administrative structure of Turkey, which is remote from the localities, manifests a deadlocked image with its slow, cumbersome characteristics.. The central government in Ankara, facing many different cultural, social and economic problems from East to West and from North to South has not only been unable to generate the will to bring about a solution to these problems, but has been structurally exhausted to a significant extent.

On this basis, our Congress sees inevitable the comprehensive change of Turkish political-administrative structure through a fundamental reform. Considering many contemporary debates, world experiences and current state of affairs in the Middle East, it is evident that statehood and statehood based on ethnicity in particular, brings suppression rather than democracy and freedom to people.

In accordance with this argument, the philosophically and conjecturally sightless understanding of politics of demanding a separate state for each and every nation seems capable of triggering mutual

slaughter between people. Instead, a model of political and administrative structure that takes as its basis the democratic unity of the people, liberates democracy from the limitations of a single general assembly, enables the participation of people in mechanisms of discussion and decision and promotes a local and immediate solution to all fundamental problems of society asserts itself as an urgent necessity. Our congress depicts the contemporary conceptualization of the model "democratic autonomy" which is predicated upon the gaining of autonomy of all diversities on matters of free self expression and the rendering of voice to the people in all localities protecting the integrity of the country. Democratic autonomy, also meaning democratic self-governance, introduces the essentials of Democratic Republic.

Democratic Autonomy;

- Envisages a fundamental reform in order to achieve democratization in the political and administrative structure of Turkey,
- Departs from an understanding that advocates the empowerment of the people in processes of discussion and decision making as a method for problem solving,
- Defends the principle of democratic participation for incorporating people into processes of decision making and establishes itself upon the system of assemblies in all local units.
- Rather than a purely "ethnic" and "territorial" conception of autonomy, democratic autonomy defends a regional and local structure through which cultural differences are able to freely express themselves,
- Observance with the "Flag" and "Official Language" are binding for the whole territory; yet, democratic autonomy also envisages the establishment of democratic self-governance by each region and autonomous unit with their own colors and symbols,

- Predicating itself upon the self-sufficiency of the society as a whole, it does not seek the solution to the problem solely with reference to a change in the state system.

- While envisaging a change in the political and administrative structure of Turkey, shedding light onto the demographic structure of Turkey and the conduct of necessary studies herein are imperative.

Also taking into consideration the endeavor on the New Constitution, the need for a comprehensive political and administrative reform asserts itself in order to bring to life “democratic autonomy”, which we define as the most rational model for the solution of different social problems ranging from common issues experienced by all provinces such as İstanbul, Antalya, Adana, Samsun, Edirne and Kars, to unique, local issues within a modern and democratic state structure.

In this administrative model, through the operation of decentralization, a regional assembly which assumes power through elections similar to those of the county councils is established. The regional assembly embraces those neighbor provinces which are in close socio-cultural and economic encounter. This regional assembly assumes responsibility in fields of service such as concerning education, health, culture, social services, agriculture, marine, industry, construction, telecommunication, social security, women, youth and sports. The central government conducts foreign affairs, finance and defense services. Security and judicial services are jointly conducted by the central and regional government. The central supervision of these services is mutually determined by both governments.

Regional assemblies provide the carrying out of services through their reception of local revenues alongside the budget allocated by the central government taking into consideration population indices and levels of development. Underdeveloped and poor regions benefit from positive discrimination.

These assemblies are called “regional assemblies” and the people assuming duty in these assemblies are called “regional representatives”. The assembly elects the assembly chairperson and the executive council members of the assigned field of duty separately. The chairperson and members of the executive council are responsible for the execution of the decisions taken by the assembly.

This structure does not denote federalism or autonomy based on ethnicity; it is rather an administrative consolidation situated between the central government and provinces that takes participatory democracy as its basis. Each of the regions is named after the specific name of the region or of the largest province within the area of responsibility of the regional assembly.

In this model, governors of provinces are responsible for the enforcement of the decisions taken by both the central government and the regional executive council. Provincial town organizations of ministries submit to the same procedure. Other administrative structures such as the Provincial General Assembly, municipalities and elected heads of neighborhoods (Mukhtar) retain their existence.

In essence, regional assemblies to be established in Turkey, the numbers of which are figured around 20-25, constitute democratic political and administrative structures that facilitate the smooth conduct of affairs between the Turkish Grand National Assembly (TBMM) and the provinces and that enable increased participation of the people in state administration. The functioning and jurisprudence of this political and administrative structure is expected to take shape as a consequence of the intense academic and political debates to be conducted in the forthcoming period of time.

Our Congress has the conviction that this model signifies a significant improvement in the construction of the Democratic Republic. Thereby, the process of democratization miscarried during the first

years of the Republic is to be effectuated. This process denotes at the same time, the implementation of a variety of Local Autonomy cited in Atatürk's statements to the journalist Ahmet Emin Yalman, in the face of contemporary circumstances.

The implementation of "Democratic Autonomy", which requires joint elaboration with the establishment of civilian, self organizations of society, is essentially the systematized model of the perception of "less state" "more society", "less restrictions", "more freedom". It is for this reason that, democratic autonomy connotes a more functional, democratic and participatory system through which the society is able to formulate solutions to its own problems, utilizing the intermediation of civilian and independent institutions, the scope of which is by no means limited to comprehensive and central state intervention in all areas of social life. In all areas of social life ranging from economy, environmental problems to health, education, culture and arts and the freedom of women, autonomous units predicated themselves on self-sufficiency are to be established. The expression implies that the society constructs its own system of democratic autonomy by means of its own will. Our congress, while envisaging reform in state structure, has reached a decision that favors the prompt installation of the self-organization systems of society.

Our congress deems essential the redefinition of the concept of "NATION" through the common ties of belonging to the "NATION OF TURKEY" as an indication of the advancement of the democratic nation, in place of the emphasis on ethnic identity, particularly present in the Constitution.

In replacement of a definition of citizenship which depicts every individual as Turkish, the citizenship of Turkish Republic, within the framework of "Turkey as homeland" that recognizes cultural identities and embraces the nation of Turkey based on these cultural iden-

tities is acknowledged. Diverse identities and cultures that constitute the nation of Turkey are hence able to acquire a freer atmosphere through this system within which they preserve and improve their differences under constitutional guarantee. As a matter of fact, these principles, espoused in 1920's, have been included in the 1921 Constitution of the Republic and yet they have been abolished with the adoption of the 1924 Constitution of the Republic. For this reason, the new Constitution, which requires elaboration as a new social contract in accordance with the founding philosophy of the Republic qualifies as Turkey's headway to twenty first century.

The arrangement in the new Constitution so as to include the clause "the Constitution of the Turkish Republic acquiesces the democratic existence and self expression of all cultures" would entail a steering approach for Turkey's democratization and the peaceful resolution of the Kurdish Question. Our political objectives, depicted as the abolition of barriers to all languages and cultures –the Kurdish language heading first- and the democratic redefinition of the ethnic based concepts of "citizenship" and "nation" constitute principal criteria in the Constitutional Referendum.

As a matter of fact, though the restrictions on language and culture persisting since 1924 have been particularly designed in order to target the Kurdish population; other diverse cultures in Turkey have also received their share in the process. For this reason, the need for accepting the presence of ethnic and religious diversities constituting the Nation of Turkey as a cultural richness as well as the advancement of specific regulations by the state, which attributes the state a positive performance in their protection and enhancement, arises. Although Turkish is retained as official language, taking into consideration the demographic structure of the regions and in conformity with the clauses of international conventions, constitutional guaran-

tee for the use of other languages in public sphere and as language of education is required. The opportunity for self-organization and creation of civilian institutions of all cultures, including the right to engage in politics in one's mother tongue should be placed under constitutional guarantee. Furthermore, statements constraining liberty of thought and speech should not exist in the Constitution.

Social inequalities emanate from gender inequality. Any demand for equality and freedom is bound to fall short of its objectives in the absence of gender equality. For this reason, the clear and open statement of the principle of positive discrimination in the Constitution is mandatory in order to provide the equal participation of women in social, cultural, political and economic life and to achieve gender equality in all aspects of life.

B-PROPOSALS FOR SOLUTION TO ECONOMIC AND SOCIAL PROBLEMS OF THE REGION

I. ECONOMIC POLICIES

The need for fundamental economic changes asserts itself in order to eliminate the underdevelopment and devastation generated by the atmosphere of conflict and statist economic policies implemented throughout the history of the Republic. It is crucial to consider the experiences of those countries successfully implementing regional development focused models that render initiative to the local in the utilization of some sources according to the urgencies and priorities of regions within which the exercise of authority between the center and the local is balanced.

The initiation of effective and comprehensive policies designed for the alleviation of the current socioeconomic problems of the region is most necessary for the establishment of peace on the Kurdish

Question. Nevertheless, confronting the historical and political causes of the poverty and deprivation of the region is an indispensable component for paving the way for a sustainable peace and stability through policy formation and activation. However, just as the high level of economic welfare in the Catalan and Basque regions was unable to thwart the emergence of ethnic violence and conflict, economic programs targeting the region would be unsuccessful in establishing a lasting peace unless the political and historical aspects of the socioeconomic problems of the region are confronted.

According to the 2003 data provided by the State Planning Organization (DPT), East and Southeast Anatolian Regions rank last in social and economic development indices.

14 of the 16 most backward provinces in socio-economic terms are in the East and Southeast regions of the country.

As also reflected in other welfare indices, in terms of production in agricultural, industrial and service sectors, Southeast Anatolian Region extremely lags behind other regions. The number of doctors for each ten thousand people in the most developed provinces of İstanbul, İzmir and Ankara in the western part of the country is 20, 23 and 32 respectively. These figures which are below the expected standards, also demonstrate the fact that the numbers are thirteen times higher in capital city Ankara than the eastern province of Ağrı.

In discourse, almost all political parties emphasize these socioeconomic disparities; however, practical policies fall short of achieving slightest improvement in the situation. Official statistics revealing the regional distribution of the law of incentive implemented by the AKP government through developmentalist rhetoric, investment incentives and public investments oriented towards the creation of investment and employment demonstrate that these practices fail to generate a positive outcome for the region. It is obligatory for any social and eco-

conomic program to confront the political and historical causes of poverty in the region for the establishment of a just and honorable peace.

PROPOSALS FOR SOLUTION

1. Establishing coordination with local dynamics, -local governments in particular- is compulsory. As revealed in the Southeast Anatolian Project (GAP) case, centralist economic policies, devoid of encouraging local participation and lacking in humanist orientation are completely deficient in their achievement of success. As is true of all social phenomena, effective dialogue between the center and the local is capable of initiating constructive consequences.

2. Some portion of compulsory levies, tax revenues and of the outcome received through local sources at the disposal of local and regional assemblies with increased authority is utilized for the solution of socioeconomic problems of people.

3. In order to reestablish the disrupted economic and social balance of the regions and to abolish regional discrepancies in development, a special incentive law aiming at the development of mining, industry based on agriculture, stock raising, tourism and labor-intensive sectors in particular, is enacted. The previous incentive law promoted all provinces equally. We express our will without hesitation for the development of all provinces regardless of their geographical location. Nevertheless, due to the atmosphere of conflict and violence, the implementation of equal investment incentives for eastern and western parts of the country would most naturally channel investor preferences to the western provinces. Therefore, we strongly emphasize the requirement for a special incentive law regarding the region.

4. The democratic autonomous regions that are established are prepared in infrastructure (transportation, communication, energy and such) for economic investments.

5. The construction of North-South and East-West Highways is the sine qua non for the strengthening of economic and social ties.

6. With respect to economic development, it is of utmost significance that the EU funds are allocated to regions taking into consideration the principle of "positive discrimination" and the establishment of democratic autonomy in the political and administrative model according to the principle of subsidiarity in the utilization of these funds.

7. Provinces such as Trabzon, Diyarbakır, Van, Erzurum are transformed into regional metropolitan areas in order to facilitate regional dynamics which will assume key role for regional socioeconomic development and to hinder outward migration.

8. The capacity of Habur entry point is increased, friendly and commercial relations are developed with Iraq and Kurdistan Federal Government and free zones are created.

9. In order to introduce a general solution to forced migration and to mitigate the pressure on cities generated by migration, suitable conditions are prepared for citizens for their return to villages, economic and social preventative measures are taken for those who wish to remain as urban residents and cooperation with local governments is established to this end. It is compulsory that the implementation of security zones is abolished and rural development projects are effectuated. Urban transformation projects are put into practice for the integration of migrants who wish to remain as urban residents; comprehensive solutions are developed for the solution of social problems including health, employment, education and sheltering.

10. Legal and administrative regulations essential for projects that provide employment in the region are initiated. In this respect, special priority is given to incentives for small and medium sized enterprises (KOBİ) and for investments, credits and subsidies, tax exemp-

tion as well as to areas of transportation, energy, information-communication as infrastructural preparation for investments. The practice of additional share and positive discrimination is adopted in the allocation of incentives and public investments.

11. Apart from these long-term projects, many other problems require urgent intervention. In this respect, the government, through the utilization of special funds and in cooperation with the Department of Health and Social Services, local governments and civil society organizations, initiates social policies targeting the urgent problems of hunger, violence, sheltering, health, education, encountered by females, children, the youth and sufferers of migration.

II. SOCIAL POLICIES

The social and economic disaster in the region generated particularly in the last two decades, mass poverty and the traumas they have caused require urgent intervention.

The question of Internal Displacement is by no means an object of analysis independent of the historical, ethnic and social problems of the East and Southeast Anatolian Region. Additionally, the lack of mutual confidence between the state and the citizen which grows on the “remote” and “martial” presence of the state in the region is much more aggravated by migration, poverty and social problems.

As far as its causes are concerned, the wave of migration between 1984-1999 constitutes, to a great extent a forced migration stemming from the political conditions within the context of the Kurdish Question and security concerns; unlike the migration of 1960's and 1970's triggered by socioeconomic conditions. Poverty, deprivation and social problems generated by conflict and displacement not only represent a violation of human rights, but also a breach of many international

agreements some of which Turkey has signed as a party. During the course of the atmosphere of conflict, the region has been de-humanized on the one hand, through policies of forced migration implemented on Kurdish people, the numbers of which range between 380,000 and 3.5-4,000,000 and economic activities vital for the inhabitants of the region have been abolished on the other.

RETURN TO INHABITED LANDS AND PROVISION OF ITS CONDITIONS

1. Return to inhabited lands is a right. All aggrieved victims of migration are entitled to benefit from this right.

2. The state must trust its citizens; the right to view its citizens as potential criminals is not bestowed on any state. For this reason, decisions regarding the specific villages to be returned will be given not security forces, but by citizens registered in that village. Security forces have the duty to provide security in the returned village; other public sectors on the other hand are charged with the elimination of grievances and the provision of necessary support for the emergence of humanly conditions of life in the returned village.

3. The system of village guards that imposes severe obstacles to the return to previously inhabited lands will be abolished. The village guards will be disarmed and employed according to their labor. Expropriated lands will be returned to their owners.

4. Prior to the return, all villages that have been evacuated, their surroundings and meadows will be cleansed of land mines. Mine fields in borderlines will be made use of in conformity with public benefit.

5. Facilities necessary for the fostering of economic activities such as apiculture, commercial growing of hothouse flowers and produc-

tion of industrial plants will be supplied and encouraged. Technical and legal support will be provided for the establishment of cooperatives and unions by peasants.

6. Citizens returning to the villages will be granted privileges in the implementation of low interest livestock feeding project; a system of guarantee based on the personal assets of the receivers of the credit in question will be developed and surety will not be sought.

7. All material and moral losses caused by the forced migration that has detached millions of people from their living areas and economic relations of production will be compensated with fairness and without delay. Thus, the scope and criteria for compensation of the current Law no. 5233 will be widened; applications will be evaluated respecting efficiency and transparency. The fair compensation of the losses created by forced migration will be effectuated not only to alleviate the economic problems encountered by the people inhabiting the outer fringes of cities, but also, in accordance with the social character of the state, as the realization of the state's responsibility towards its citizens. The law in terms of method, amount and procedure will function in favor of rehabilitation of the disrupted relationship between the citizen and the state. Unfortunately, the law has hitherto been applied towards the obliteration of the past rather than the provision of justice and solving problems.

C- PLAN OF ACTION FOR THE TERMINATION OF CLASHES

Following the July 22 2007 general elections, Turkey entered a new phase. Presently, all political forces approach the problems of the country from their own stance and considering their own priorities. However, centers of power able to assume a role in the solution of the problems, unfortunately adopt an attitude of disregard against the most fundamental and poignant problem of our country.

Even though the almost thirty years of conflict stands as the major source for the exacerbation of all problems of the country, it is still not analyzed beyond a question of terrorism and security. In this context, the problem is more aggravated in every sense. The absolute failure of the efforts to solve the problem with the same mentality and measures for decades is now clearly revealed. Consequently, the society experiences incurable losses in every respect. All the people living in our geography now desire a solution to this problem. Not a single person finds acceptable the loss of lives and the pain suffered by a different family every day. The statements "BLESS THE MOTHERLAND", "BLESS THE MOTHERLAND BUT UNTIL WHEN?" are expressions of it.

The permanency of the atmosphere of conflict gradually grows feelings of enmity, the rehabilitation and reparation of which is very difficult among the people inhabiting the same geography for over a thousand years and collaborating in many areas of life. In recent months, significant signals of warning which were indications of this tendency appeared in many places. Nevertheless, these were unfortunately either disregarded or were exploited as issues in domestic political agenda by various circles.

We find the taking of steps for the establishment and endurance of an atmosphere of non-conflict as a party that attends to all problems of Turkey and seeks solutions to them. We believe that unless concrete results are obtained on the issue, the attainment of internal peace, tranquility and welfare remains an illusion. It is on this ground that we have been struggling for years for the attainment of our internal peace. We paid a high price for this sake. This is only because we are aware of the fact that this is the only way to endorse and uphold the common values created by a thousand years of common life. We know now by the testimony of our near history that all other efforts and ways only serve to plant and grow seeds of enmity among our people. Hence, we insist and we are stubborn.

We are aware that the reconfiguration of the historical commonality through an equal and free relationship of fraternity would benefit this country and its people. Our aim is to bring in an esteem and respectability to our people and country that would set the pace for the whole region.

Until today, we took our steps conscious of our responsibility in the attainment of internal peace and the reconfiguration of relations. We are determined to fulfill our share of responsibility in this tense and critical period Turkey is witnessing. We will intensify our efforts for the termination of clashes and the gradual establishment of a lasting peace. Until this day, our party has made many attempts for the termination of clashes and the emergence of a suitable atmosphere for the solution of the problem. These efforts received, from time to time, positive feedback and engendered the rising of hopes for solution in society. However, each time these attempts were impeded and rendered futile by structures feeding on conflict and tension. As might be expected, this attitude gave way to a shattering of trust and belief among our people. For this reason, as the Party, we will assume our leading role for the development of a solemn and conclusive process. Past experiences reveal the fact the establishment of ceasefire by a single party is devoid of generating enduring positive consequences. Departing from these experiences, practical efforts will be exerted for the commencement and endurance of a process of mutual ceasefire.

To this end;

1- The Kurdish Question lies at the core of the conflict experienced by our country. The development of an inclusive approach regarding the Kurdish Question during the endeavor for the New Constitution entails prospects for the achievement of a peaceful atmosphere. Regarding the issue, efforts will be devoted to the initiation of conventions and collaborations with all related powers and organizations.

2- Attempts will be brought to the fore to exert influence on all related circles for the attainment of a lasting termination of clashes. The assumption of the role of intermediation is a possibility once suitable conditions arise and upon the positive stance adopted by related powers.

3- Attempts at collaboration with civil society organizations, democratic institutions and organizations for the commencement of a lasting termination of clashes, initiatives will be taken for the formation of an appropriate ground and pressure groups.

4- Relations will be developed with the foreign powers able to assume prominent role for the termination of clashes including the civil society organizations working for peace, EU, USA, Kurdish Federal Government and a diplomatic process will be initiated in this context.

5- In order to carry out all these attempts mentioned above, our party assumes profound responsibility and declares its genuine will to work for the formation of a workshop group comprised of the representatives of political parties, peace assembly, civil society and democratic mass organizations and various figures.

November 8 2007

**PARTY OF DEMOCRATIC SOCIETY
2nd EXTRAORDINARY CONGRESS**

